

SEMINAR REPORT

July 2022

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ

ASEAN'S FIRST DECADE และการเสวนาเรื่อง

ASEAN'S NEXT DECADE

8 ธันวาคม 2564

SEMINAR REPORT

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ

“ASEAN’s First Decade”

และการเสวนาเรื่อง

“ASEAN’s Next Decade”

จัดโดย

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ ร่วมกับ

สมาคมอาเซียน-ประเทศไทย

เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2564

ณ ห้องสุรวงศ์บอลรูม 1 โรงแรมเบ๊ิงคอกแมริออท สุรวงศ์ กรุงเทพฯ

INTERNATIONAL STUDIES CENTER

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ “ASEAN’s First Decade”

และการเสวนาเรื่อง “ASEAN’s Next Decade”

จัดพิมพ์โดย ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพฯ

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2565 จำนวน 200 เล่ม

พิมพ์ที่ บริษัท พี. เพรส จำกัด เลขที่ 129 สุขุมวิท 81 แขวงอ่อนนุช
เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ 10250 โทร. 02 742 4754

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

กระทรวงการต่างประเทศ.

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ ASEAN’s First Decade

และการเสวนาเรื่อง ASEAN’s Next Decade. -- กรุงเทพฯ :

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (ISC) กระทรวงการต่างประเทศ, 2565.

36 หน้า.

1. ประชาคมอาเซียน. 2. กลุ่มประเทศอาเซียน I. ชื่อเรื่อง.

341.2473

ISBN 978-616-341-120-4

สารบัญ

คำกล่าวเปิดการสัมมนา

นายกสมาคมอาเซียน-ประเทศไทย

5

กล่าวแนะนำหนังสือ ASEAN's First Decade

7

วิจารณ์หนังสือ

12

การเสวนา ASEAN's Next Decade

11

ภาคผนวก ก:

แนะนำวิทยากร

24

ภาคผนวก ข:

ภาพถ่ายจากการสัมมนา

25

คำกล่าวเปิดการสัมมนา

ดร. จิตริยา ปันทอง¹

ท่านวิทยากรและท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน

วันนี้ สมาคมอาเซียน-ประเทศไทย ร่วมกับศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (ISC) กระทรวงการต่างประเทศ มีความยินดีและเป็นเกียรติที่ได้มีโอกาสต้อนรับทุกท่านมาร่วมงานเปิดตัวหนังสือ “ASEAN's First Decade” โดย ดร. ฐาตุร พานิช และการเสวนาเรื่อง “ASEAN's Next Decade” ในวันนี้ งานนี้เดิมได้เตรียมการไว้สำหรับเดือนสิงหาคมที่ผ่านมาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมวันอาเซียน ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศจัดเป็นประจำทุกปี แต่ต้องเลื่อนมาเนื่องจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19

ในโอกาสนี้ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านที่ได้ให้เกียรติมาร่วมเป็นวิทยากร โดยจะเริ่มต้นด้วยการแนะนำหนังสือ “ASEAN's First Decade” โดยผู้เขียน คือ ดร. ฐาตุร พานิช และการวิจารณ์หนังสือเล่มนี้โดย รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์ จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หนังสือเล่มนี้ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (ISC) จัดพิมพ์ขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของชุดหนังสือประวัติศาสตร์การทูต (Diplomatic History Series)

สำหรับการเสวนา ผู้จัดได้รับเกียรติจาก คุณอุศณา พิรานนท์ อธิบดีกรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ล. พินิตพันธุ์ บริพัตร รองคณบดี ฝ่ายวิชาการ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคุณสุรียัน วิจิตรเลขการ ผู้อำนวยการสถาบันความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขง (Mekong Institute) มาเป็นวิทยากร จึงขอขอบคุณทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่ามาร่วมให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความเห็นในครั้งนี้

การเสวนาในวันนี้ น่าจะได้อาศัยพื้นฐานจากหนังสือของท่านทูตฐาตุรมาเป็น food for thought ว่า นับตั้งแต่การก่อตั้ง อาเซียนได้ฝ่าฟันเรียนรู้จนก้าวมาเป็นองค์กรระดับภูมิภาคที่เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศในทุกวันนี้ได้อย่างไร และอาเซียนควรจะพัฒนาความร่วมมือไปในทิศทางใด มีบทบาทในเรื่องใดมากขึ้น วิทยากรแต่ละท่านจะนำเสนอประเด็นที่เชื่อมโยงกับความร่วมมืออาเซียนทั้งสามเสาหลัก กล่าวคือ ทั้งในด้านการเมืองความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม และแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับผู้เข้าร่วมการเสวนา

สมาคมอาเซียน-ประเทศไทย และศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการเสวนาครั้งนี้จะช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาเซียน และได้ระดมความเห็นที่เป็นประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาความร่วมมือและเสริมสร้างบทบาทของอาเซียนให้แข็งแกร่ง เป็นองค์กรที่เป็นแกนกลางสำคัญของภูมิภาค เป็นที่ยอมรับนับถือและสร้างประโยชน์ให้แก่ประชาชนอาเซียนยิ่งขึ้นไป ขอขอบคุณ

¹ นายกสมาคมอาเซียน-ประเทศไทย

กล่าวแนะนำหนังสือ ASEAN's First Decade

ดร. ฐาณกร พานิช²

ก่อนอื่น ผมขอขอบคุณผู้จัดงานในวันนี้ สมาคมอาเซียน-ประเทศไทยและศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ ที่ทำให้กิจกรรมนี้เกิดขึ้น ซึ่งเดิมทีตั้งใจจัดในช่วงวันครบรอบก่อตั้งอาเซียน แต่ด้วยความจำเป็นจากสถานการณ์โรคระบาด จึงต้องเลื่อนมาจัดในวันนี้ ผมจะไม่พูดถึงเนื้อหาของหนังสือโดยตรง เพราะมีรายละเอียดจำนวนมาก และขอยอมรับว่าเขียนมา 40 ปีแล้วก็อาจจะจำไม่ค่อยได้ ขอให้ฟังจากอาจารย์ศุภมิตรที่จะมาให้ความเห็นเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ ผมจะขอเล่าเพียงเบื้องหลังของหนังสือเล่มนี้เท่านั้น

ทำไมผมถึงเลือกเรื่องอาเซียน?

หนังสือเล่มนี้มาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผมที่ Pennsylvania State University ในเวลานั้น ผมเลือกทำเรื่องนี้เพราะไม่ค่อยมีคนเขียนและหาข้อมูลยากมาก ผมมาทราบภายหลังว่ามีคนหนึ่งอยู่ที่อังกฤษเขียนเรื่องคล้ายกับผม แต่เราไม่รู้จักกันเพราะอยู่กันคนละประเทศ ผมเห็นว่าผู้เขียนเรื่องนโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยต่าง ๆ มากแล้ว ขณะที่อาเซียนเพิ่งเริ่มเป็นที่รู้จัก ผมจึงคิดว่า ทำเรื่องอาเซียนน่าจะเป็นประโยชน์ และตัดสินใจทำเรื่องนี้ทั้งที่ไม่แน่ใจว่าอาเซียนจะสามารถอยู่ได้ถึง 10 ปีหรือไม่ ที่แย่กว่าคือ ในช่วงนั้น ผมไปปรึกษาอาจารย์ของผม ท่านก็ถามผมด้วยสีหน้าจริงจังว่า คุณรู้ไหมว่า อินโดนีเซียถอนตัวออกจากอาเซียนแล้ว อาจารย์คงเห็นผมหน้าซีดจึงบอกต่อว่า Just a joke! ตอนแรกผมก็ตกใจ คิดว่าต้องมายกร่างหรือเขียนเรื่องใหม่ แต่ในที่สุดก็รอดมาได้

การหาข้อมูลในเวลานั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ผมอิจฉานักวิชาการในยุคนี้ในแง่ที่ว่า ข้อมูลหาจากหน้าจอคอมพิวเตอร์ได้ง่ายมาก แต่ก็เห็นใจว่าข้อมูลมีจำนวนมากเสียจนไม่รู้จะเลือกอย่างไร ต่างจากสมัยผมที่แทบหาข้อมูลไม่ได้ ผมกลับมาเก็บข้อมูลที่กรุงเทพฯ แล้วก็ไปอยู่ที่มหาวิทยาลัย Cornell ช่วงพักปิดภาคเรียนฤดูร้อน 2 ครั้ง ช่วงเวลานี้หือพักว่าง ผมจึงได้ไปพักและใช้บริการห้องสมุด เมื่อมีโอกาสกลับมาไทย ผมมาขอสัมภาษณ์ท่านทูตสุจิตรา หิรัญพฤกษ์ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นเลขานุการเอก ทำหน้าที่เลขานุการของสำนักงานอาเซียนประจำประเทศไทย และยังสามารถเดินทางไปสิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซียเพื่อหาข้อมูล หน่วยงานที่ผมกล่าวขอบคุณไว้ในหนังสือคือ Institute of Southeast Asian Studies ของสิงคโปร์ และห้องสมุดสำนักเลขาธิการอาเซียนที่กรุงจาการ์ตา ซึ่งผมได้มีโอกาสพูดคุยกับบรรณารักษ์ด้วย ในเวลานั้น เลขาธิการอาเซียนกำลังเปลี่ยนจากนายพล Hartono Darsono เป็นท่าน Umarjadi Notowijono ผมก็ได้มีโอกาสคุยกับท่าน Umarjadi ซึ่งใจดีมาก แนะนำอะไรให้ฟังหลายเรื่อง ในที่สุดก็จบมาได้ด้วยดี

² รองประธานสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์

หนังสือเล่มนี้อาจช่วยให้ผู้สนใจเข้าใจพัฒนาการของอาเซียนในช่วงแรก และการเสวนาช่วงต่อไปก็จะคุยกันถึงทศวรรษต่อไป เสวนาวันนี้คุยกันเรื่องทศวรรษแรกแล้วก็กระโดดมาทศวรรษที่ 5-6 จึงขอแนะนำให้อ่าน study paper เรื่อง “กว่าจะเป็นประชาคมอาเซียน” เพื่อเติมเต็มช่องว่างระหว่างทศวรรษแรกกับทศวรรษข้างหน้าด้วย ขอขอบคุณสมาคมอาเซียน-ประเทศไทยที่สนับสนุนการจัดงานในวันนี้ และขอขอบคุณศูนย์ศึกษาการต่างประเทศที่ผลิตหนังสือเล่มนี้ ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการรับทุนของสำนักงาน ก.พ. ผมขอจบเพียงเท่านี้และยินดีร่วมแลกเปลี่ยนหากมีคำถามเพิ่มเติม

วิจารณ์หนังสือ

รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์³

ก่อนอื่นผมขออนุญาตตั้งต้นด้วยข้อเสนอว่า งานเล่มนี้เป็นงานที่ถูกฉีกไว้โดยเวลา ผมต้องขอขอบคุณศูนย์ศึกษาการต่างประเทศที่ได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้โดยไม่ขอให้ผู้เขียนปรับปรุงแก้ไขใหม่ เพราะงานที่ถูกฉีกไว้โดยเวลาแบบนี้สามารถอ่านให้มีประโยชน์ได้ในหลายทาง

ประการแรกสุดคือ ท่านทูตธำมรงค์ได้ใช้ concept หรือแนวคิดที่กำกับการศึกษาที่อาจมีพัฒนาการต่อเนื่องตามระยะเวลา concept เรื่องการรวมตัวทางเศรษฐกิจหรือการรวมตัวทางการเมืองหรือการ “บูรณาการ” นี้สะท้อนความเข้าใจทางวิชาการของยุคสมัยหนึ่งที่อาจแตกต่างจากสมัยนี้ มีตัวชี้วัดที่แตกต่างจากสมัยนี้ keyword หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งก็อาจแตกต่างกัน ผู้สนใจประวัติศาสตร์ความคิดจะได้ประโยชน์จากงานลักษณะนี้มาก ตัวอย่างเช่นคำว่า pluralism หรือ plurality หากผมเรียนถามทุกท่านว่า ในขณะนี้อาเซียนมี plurality หรือความเป็นพหุลักษณะมากหรือไม่ ท่านอาจจะตอบผมว่ามีมาก เพราะเราอยู่ในยุคที่เห็นและเข้าใจความหลากหลายของอาเซียนจากลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม เช่น ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ และคงเห็นตรงกันว่าความแตกต่างในเรื่องเหล่านี้ในระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกันมีมาก และภายในประเทศอาเซียนแต่ละประเทศเองก็มีความแตกต่างแบบนี้มีใช้อยู่ และเราก็เข้าใจพหุลักษณะ pluralism ไปในทางสังคมวัฒนธรรมแบบนั้น แต่ในงานวิจัยวิทยานิพนธ์ของท่านทูตธำมรงค์กำลังบอกเราจากข้อค้นพบของท่านว่า อาเซียนไม่ได้มี pluralism มากเท่าที่ควร ทำไมจึงเป็นแบบนั้น ก็เพราะว่าความหมายของ pluralism ในขณะนั้น ในกรอบแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์ลักษณะภูมิภาคนิยมในเวลานั้นจัดความหมายและการวัด pluralism อีกแบบหนึ่ง คือพิจารณา pluralism ในความหมายที่อิงกับทฤษฎีระบบของ David Easton ว่ามีความหลากหลายในกลุ่มผลประโยชน์ ในการรวมตัวจัดตั้งองค์กรภาคประชาสังคมมาส่งข้อเรียกร้องเชิงนโยบายต่อรัฐบาลหรือกลไกบริหารภายในรัฐมากหรือไม่ เป็นกลุ่มก้อนองค์กรที่เคลื่อนไหวผลักดันอย่างมีอิสระ มีผลมีพลังต่อการกำหนดนโยบาย หรือว่าต้องขึ้นต่อภาครัฐมากเพียงใด pluralism ในความเข้าใจขณะนั้นกับในขณะนี้จึงเป็น pluralism คนละประเภท การวัด pluralism ในสมัยนั้นได้ข้อค้นพบว่ามีไม่มาก แต่ขณะเดียวกันท่านทูตธำมรงค์ก็ชี้แนวโน้มว่าจะมีมากขึ้นทั้งในระดับภายในและในระดับภูมิภาค แต่ถ้าเป็น pluralism ในความเข้าใจปัจจุบัน ก็จะต้องบอกว่าความหลากหลายภายในภูมิภาคมีอยู่มากและมีมานานตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว และอาเซียนก็ถือการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายนี้เป็นลักษณะเด่นของภูมิภาค

³ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เช่นเดียวกับ concept ว่าด้วย community หรือ integration สมัยนั้นพิจารณาไปด้วยกัน หรือเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ถ้าจะวัด integration ก็ต้องดูเป็นขั้น ๆ และ community นั้นก็นับเป็น integration ในขั้นสูง อย่างการบูรณาการทางการเมืองก็ต้องวัดความก้าวหน้าในทางสถาบันจากการทำงานร่วมกันของราชการแต่ละภาคส่วนและการจัดทำงบประมาณ ดูที่การประสานนโยบายและจัดกลไกการตัดสินใจร่วมกัน ที่จะยกระดับไปหาการจัดตั้งกลไกกำหนดนโยบายระดับ supranational ที่มี authority สามารถส่งคำสั่ง ส่งแนวทาง หรือกำหนดนโยบายให้ส่วนย่อยต่าง ๆ ไปจนถึงการสร้าง security community นี่ว่าโดยกรอบบูรณาการทางการเมืองตามข้อเสนอของนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้ในยุคนั้น เช่น Joseph S. Nye หรือ Karl W. Deutsch ท่านทูตฐานุกรมก็วัดความคืบหน้าของอาเซียนอิงกรอบที่จับ integration กับ community ไว้ด้วยกัน แต่ความเข้าใจ community ของอาเซียนในปัจจุบัน ที่เราว่ามีประชาคมเศรษฐกิจ ประชาคมการเมืองและความมั่นคง ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนนั้น เรื่องบูรณาการที่มีนัยของการรวมตัวในเชิงสถาบันแบบ supranational ในระดับภูมิภาคนั้น ถูกยกออกไป เมื่อเป็นอย่างนั้น อาเซียนก็สามารถมี community ในเชิงที่รักษาความหลากหลายของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่เป็นส่วนย่อยนั้นได้ โดยไม่จำเป็นต้องพูดถึงและวาง integration ตามกรอบทฤษฎีสมัยนั้นเป็นเป้าหมายปลายทาง

ข้อดีของการอ่านงานที่ถูกผนึกไว้ในเวลาประการแรกจึงอยู่ที่การเห็นการเคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่งทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิดทฤษฎี และในส่วนของภาคปฏิบัติ ที่ไม่จำเป็นต้องดำเนินตามกัน และในที่สุดแล้ว ฝ่ายแนวคิดทฤษฎีและคนที่ศึกษาเพื่อหาคำอธิบายเป็นฝ่ายต้องปรับเข้ามาหาความเป็นจริงที่เป็นผลมาจากการตัดสินใจของฝ่ายปฏิบัติ ที่ทำไปโดยแรงผลักดันและวิสัยทัศน์ที่ไม่เป็นไปตามทฤษฎี อย่างน้อยก็ไม่เป็นไปตามทฤษฎีบูรณาการภูมิภาคนิยมในเวลานั้นปู้นั่นตอนไว้ให้

ประการที่สอง ท่านทูตฐานุกรมทำงานชิ้นนี้ในระยะเวลา 10 ปีตั้งต้นหลังจากอาเซียนกำเนิดขึ้นแล้ว และจบลงตรงนั้นในระยะเวลา 10 ปี ในระยะเวลา 10 ปีจาก ค.ศ. 1967-1977/78 อาเซียนเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด อาเซียนเปลี่ยนแปลงสมาชิกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มากน้อยแค่ไหน อาเซียนเปลี่ยนพลวัตในภูมิภาคได้เพียงใด คำถามแบบนี้ที่ตั้งถามขึ้นในปี 1977/78 ณ จุดนั้น ท่านทูตฐานุกรมตั้งหัวข้อเพื่อตอบคำถามดังกล่าวว่า The Uncertain Future and the Prospect of ASEAN Integration นั้นแสดงอยู่ในตัวว่า 10 ปีแรกผ่านไปหนทางของอาเซียนว่าจะออกหัวออกก้อย จะพากันไปไหน ยังมีทางที่เป็นไปได้อีกมา เช่นเดียวกับช่วงเวลาก่อนเกิดอาเซียนที่อาจมีเส้นทางให้เลือกได้หลายเส้นทาง และแม้อาเซียนเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ยังไม่มีคำตอบชัดเจนว่าต่อจากนั้นอาเซียนจะเดินไปทางไหน พอ 10 ปีผ่านไป สมาชิกที่ร่วมกันก่อตั้งอาเซียนเห็นอาเซียนอย่างไรและอยากกำหนดจังหวะการเคลื่อนไหวของอาเซียนให้เป็นอย่างไรต่อไป จะเห็นได้ว่า หลังจากเกิดอาเซียนแล้วเป็นเวลา 10 ปี ยังมีรายละเอียดเป็นจำนวนมากที่น่าจะตั้งคำถามได้ ท่านฐานุกรมได้กำหนดตัวชี้วัดบางส่วนตามกรอบความคิด integration แบบตะวันตก เช่น ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ พอวัดแล้ว สิงคโปร์จะนำในทุกมิติ ส่วนอินโดนีเซียอยู่ท้าย ก็น่าคิดเหมือนกันว่า หากสิงคโปร์มีขนาดใหญ่เท่าอินโดนีเซีย พลวัตอาเซียนจะเป็นแบบไหน แต่เมื่อสิงคโปร์

เป็นเกาะขนาดย่อมกว่าภูเก็ต ประเทศที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากที่สุดจึงได้แก่อินโดนีเซีย แต่อินโดนีเซียกลับรั้งท้ายในทุกมิติเศรษฐกิจตามตัวชี้วัดที่ท่านราษฎรใช้ ชื่อนำคิดคือ สิงคโปร์คิดต่ออาเซียนอย่างไร อินโดนีเซียคิดต่ออาเซียนอย่างไร ในแง่นี้ทำให้ผมเห็นว่า ASEAN Way คือการผสมระหว่างประเทศเล็กที่สุดกับประเทศใหญ่ที่สุด จุดที่น่าสนใจก็คือ ก่อนมีอาเซียน ประเทศเล็กที่สุดกับประเทศใหญ่ที่สุดเผชิญกันอยู่ในสถานการณ์ที่สร้างความตึงเครียด และมีโอกาสที่จะไปสู่ความขัดแย้งที่ขยายตัวมากกว่านั้น อาเซียนได้มาเปลี่ยนสภาพความขัดแย้งนี้ ความขัดแย้งระหว่างอินโดนีเซียกับมาเลเซีย และระหว่างมาเลเซียกับสิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ก็เข้ามามีส่วนในความขัดแย้งนี้ เหมือนกันจากข้อพิพาทเรื่องดินแดน หากไม่มีอาเซียน พลวัตของภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในทะเลจะไปอีกทาง แต่เมื่อมีอาเซียนขึ้นมา นำเอาส่วนที่ขัดแย้งกัน ส่วนที่แตกต่างกัน หรือส่วนที่อยากครอบกันและกันมา สมานเข้าหากันและผนึกความร่วมมือกันไว้ในภายในกรอบของสมาคมอาเซียน และปิดความเป็นไปได้อื่น ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น อาเซียนจึงเป็นตัวพากันลงไปสู่เส้นทางสายนี้ แต่เมื่อมาในเส้นทางสายนี้ ประเทศที่เล็กที่สุด แต่มีอำนาจทางเศรษฐกิจมากที่สุดต้องมาพบกับประเทศที่ใหญ่ที่สุดแต่มีอำนาจทางเศรษฐกิจน้อยที่สุด และประเทศอื่น ๆ ที่แตกต่างกันมากมาอยู่ด้วยกันได้ มันจะต้องหาปทัสสถานมาวางกรอบจัดความสัมพันธ์ให้ประเทศเหล่านี้อยู่ด้วยกันได้ แก้ปัญหาที่มีต่อกัน และแสดงบทบาทในเวทีระหว่างประเทศร่วมกันได้

ปทัสสถานมาจากไหน ในงานของท่านทูตราษฎรท่านกล่าวถึง consensus ของอาเซียน คำว่า consensus นี้ มาจากรากฐานวิธีคิดที่จะหาข้อตกลงในสังคมอินโดนีเซียที่เรียกว่า *musyawarah* คือการใช้ authority หรือผู้อาวุโสเข้ามาไกล่เกลี่ยและหาข้อตกลงร่วมกัน ท่านทูตให้ข้อสังเกตว่า วิธีการแบบนี้จะช่วยสร้าง trust และ confidence ได้ แต่ว่า concept นี้มาจากสังคมอินโดนีเซียที่สามารถหาผู้อาวุโสที่สามารถประสานจุดต่าง ๆ เข้ามาหามติได้ ท่านทูตถามว่า ในอาเซียนมีใครเป็นผู้อาวุโสที่พอจะประสานฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งอาจจะไม่มี แต่เมื่อชูฮาร์โตเสนอเข้ามา แล้วคุณณัดหรือใครต่อใครก็เห็นแก่อินโดนีเซีย แล้วก็ได้ข้อสรุปว่า ใช้วิธีนี้เถอะ อาจจะไม่ต้องมี decision rules ที่ชัดเจน ใช้วิธีการตกลงกันไปเรื่อย ๆ เรื่องไหนตกลงกันได้ก็ตกลงกัน เรื่องไหนตกลงกันไม่ได้ก็ไม่ต้องตกลง ในแง่นี้ อาเซียนก็คือสิ่งที่ถูกผนึกไว้ในเวลา โดยจุดตั้งต้นตรงนี้เหมือนกัน กลไกเชิงสถาบันที่ใช้ ปทัสสถานบางอย่างมาเป็นจุดตั้งต้นโดยเงื่อนไขความจำเป็นในเวลานั้น แต่เมื่อตั้งมั่นมาแล้ว ก็คงอยู่ต่อมา การจะไปเปลี่ยนแปลงหลักที่กลายเป็นบรรทัดฐานไปแล้วนี้ยาก เมื่อยาก อาเซียนก็เผชิญทางแพร่ง ถ้าจะรักษารอบใหญ่ของความเป็นอาเซียนไว้ ก็จำเป็นต้องรักษาสิ่งที่เป็ผลจากจุดตั้งต้นให้คงอยู่ เพราะสมาชิกทั้งหลายได้สมานกันไปแล้ว

แต่การรักษาบรรทัดฐานนี้ไว้ก็อาจส่งผลในทางที่ทำให้การประสานความร่วมมือด้านอื่น ๆ ไม่ได้เป็นไปด้วยดี ขณะนี้อาเซียนต้องการแก้ปัญหาหมอกควัน สมาชิกอาเซียนรู้ว่าต้องมีองค์ประกอบอะไรที่ทำให้การแก้ปัญหาบรรลุเป้าหมายบ้าง และได้วางกรอบไว้แล้วในข้อตกลงเฉพาะว่าด้วยหมอกควัน มีกลไกติดตามเก็บข้อมูล และมีศูนย์ประสานส่วนกลาง มีครบทุกอย่างที่ทฤษฎีความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพระบุไว้ แต่อาเซียนออกแบบให้กลไกทั้งหมดที่ว่านี้ทำงานโดยอ่อน ๆ โดยไม่มีเจตจำนงที่จะผลักดันอย่างเข้มงวดให้ข้อตกลงทำงานได้จริง จึงเป็น

กรอบที่ตั้งขึ้นมาเพื่อความร่วมมือในระดับบน และมีการร่วมมือย่อย ๆ ลงไปมาก สองระดับนี้ตั้งงัดกันและกันขึ้นมา สิงคโปร์เป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบมากเรื่องหมอกควัน เมื่อใดก็ตามที่สิงคโปร์ทนนไม่ไหวไปเปิดประเด็นในเวทีสหประชาชาติ อินโดนีเซียก็ลุกขึ้นมาบอกว่าพูดอย่างนี้ไม่ได้ ไม่สามารถแทรกแซงกิจการภายในได้ สิงคโปร์ก็อึดอัดกับภาวะที่เป็นประเทศเล็กต้องไปขึ้นกับมาเลเซีย อินโดนีเซีย และคนอื่น ๆ ตลอดเวลา ประเทศที่น่าสนใจที่สุดในอาเซียนสำหรับผมคือสิงคโปร์ ท่านทูตธำมรงค์ก็เขียนไว้ว่ากรอบความร่วมมือนี้มีไว้ไม่ใช่เพื่อภูมิภาค แต่เพื่อแต่ละประเทศรักษาผลประโยชน์ของตัวเอง ไม่ใช่การสร้างความร่วมมือเพื่อไปสู่ common goods สิงคโปร์จึงเป็นประเทศที่น่าติดตามเป็นพิเศษเป็นกรณีเฉพาะ เมื่อเห็นผลที่ควรจะได้อย่างมาก แต่กลับไม่ได้จากความร่วมมือเท่าที่ควรจะเป็น วิธีเคลื่อนไหวของสิงคโปร์ในอาเซียนจึงเป็นสิ่งที่น่าติดตามว่าอาศัยช่องทางไหนบ้างเพื่อผลักดันวาระที่หากเคลื่อนไหวคนเดียวก็จะไม่มีน้ำหนักพอ ผมสงสัยว่าสิงคโปร์อาศัยประเทศไทย เขามียุทธศาสตร์ที่สามารถบรรลุสิ่งที่เขาอยากจะได้ผ่านตัวแสดงอื่น ๆ ซึ่งในกรณีอาเซียน ผมคิดว่าคือประเทศไทย

ส่วนอินโดนีเซีย ในระยะ 10 ปีแรก อาจมีผลต่อข้อเสนอท่านทูตธำมรงค์ที่เชื่อว่าอาเซียนจะเป็นไปอย่างมั่นคง แต่เป็นไปอย่างช้า ๆ ความช้านี้ น่าจะมาจากอินโดนีเซีย แต่ใน 10 ปีหลัง อินโดนีเซียจะพลิกจากตำแหน่งรั้งท้ายขึ้นมามีบทบาทในอาเซียน ความเป็นไปได้ที่เกิดขึ้นจากไหน ถ้าตั้งต้นจากงานท่านทูตธำมรงค์ ในระยะตั้งต้น ชูฮาร์โตเริ่มต้นอย่างช้า ๆ หา consensus ก่อน อะไรตกลงกันได้ก็ตกลง แต่ก็จะมีบทบาทมากขึ้น ชวนนี้ก็ยังต้องฟังอินโดนีเซีย การเปลี่ยนสถานะนี้ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากความพยายามช่วยกันแก้ปัญหาภูมิภาค ส่งโจทย์สำคัญทั้งเงื่อนไขตั้งต้นและเงื่อนไขในเวลาต่อมาในการสร้างความเป็นแกนกลางของอาเซียนในการแก้ปัญหาภูมิภาค ในเวลานั้น แผ่นดินใหญ่มีเพียงไทยที่เป็นสมาชิก และพื้นที่ส่วนนี้ทำให้ไทยและอาเซียนกลายเป็นแกนกลางโดยความร่วมมือมหาอำนาจสองฝ่ายคือจีนและสหรัฐอเมริกาสนับสนุนซึ่งเป็นสถานะอุดมคติ การที่เวียดนามยึดครองกัมพูชา เป็นสภาพแวดล้อมช่วยสร้างความเป็นแกนกลางของอาเซียน และพัฒนาความเข้าใจเรื่องความสามารถของอาเซียน ในการเป็นแกนกลางของอาเซียน และมหาอำนาจพร้อมจะสนับสนุนความเป็นแกนกลางนี้ ความเข้าใจนี้อาจจะยังคงอยู่และทำให้เราเข้าใจว่าเราเป็นศูนย์กลาง สถานะนี้เปลี่ยนแปลงเมื่อเราได้ผนวกอินโดจีนเข้ามาในอาเซียน ทำให้กรอบเดิมที่อินโดนีเซียวางไว้ในจุดตั้งต้นเรื่อง consensus ค่อย ๆ คุ้ยกัน หาความปรองดองกัน จึงนำมาประยุกต์ใช้กับกรณีเมียนมาในขณะนี้ด้วย และทุกฝ่ายก็สบายใจที่จะอยู่กับเกณฑ์นี้

ปี 2022 กัมพูชาเป็นประธานอาเซียนก็จะต้องใช้หลักการนี้ ASEAN Way คือหลักการแบบนี้ เราก็ขลุกลั่น เพราะมหาอำนาจมองปัญหาเมียนมาแตกต่างจากปัญหากัมพูชา และยังมีคาดหวังต่อบทบาทของอาเซียน แตกต่างกันด้วย วิธีอาเซียนจึงกลายเป็นตัวเอื้อแก่การสร้างฉันทมติ การสร้างความไว้วางใจ และสร้างความเป็นอาเซียนท่ามกลางความแตกต่างจำนวนมากที่มีอยู่ เพื่อรักษาแนวทางนี้ ปัญหาเมียนมาจะยังเป็นประเด็นต่อไป โดยที่อาเซียนยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจน วิธีการของอาเซียนคือ จะหาทางประนีประนอมจนลงตัว การออกแถลงการณ์ของบรูไน ในฐานะประธานเป็นวิธีการที่น่ารักสอดคล้องกับหลักการ consensus ที่ชูฮาร์โตนำมาวางเป็นบรรทัดฐานการทำงานร่วมกันของสมาชิกอาเซียน แถลงการณ์บอกว่า “we underscore” ขอขีดเส้นใต้ปัญหานี้ไว้ แต่ก็มีคนบอก

ว่า เเท่านี้ไม่พอ มีความรุนแรง มีคนบาดเจ็บล้มตายไปมากแล้ว จะมัวมาขีดเส้นใต้ได้อย่างไร แต่อาเซียนก็ยังคงลักลั่นระหว่างบรรทัดฐานระดับบนกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นตรงหน้า หนังสือเล่มนี้จึงฉีกในเวลาในแง่ที่ท่านทูตฯ กำหนดเส้นทางให้เราเห็นว่า ความเป็นไปได้หลากหลายก่อนจะเกิดอาเซียนเป็นอย่างไร และเมื่อเผชิญสภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคแล้วไปอย่างไร

ประเด็นสุดท้ายที่ผมขอยกมาพิจารณา คือ อาเซียนช่วยรักษาสำนึกของภูมิภาค ฟิลิปปีนส์ไม่เคยรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยความเป็นหมู่เกาะและอาณานิคมสเปนและสหรัฐอเมริกา ฟิลิปปีนส์มองไปที่ไต้หวันและญี่ปุ่นมากกว่า ขณะเดียวกัน อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ก็ไม่ได้คิดว่าจะมาอยู่รวมกันแบบนี้ อาเซียนช่วยฉีกสำนึกภูมิภาคให้เกิดขึ้นว่า จากตะวันตกไปถึงตะวันออกเท่านี้ นี่คือ “พวกเรา” แล้วพวกเราจะอยู่กันต่อไปในกรอบนี้อย่างไร เมื่อความคิดความเข้าใจคลี่คลายไปมากจากจุดกำเนิด แต่กฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานยังคงทำงานอย่างนั้นอยู่ ทั้งที่เป็นตัวสร้างข้อจำกัดมากขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าผมจะส่งโจทย์ก็คือ ทศวรรษหน้าของอาเซียนมีโจทย์ที่ต้องคิดเรื่องการปรับตัวภายใน โดยนำเงื่อนไขภายในของสมาชิกทั้ง 10 ประเทศที่อาจไม่เหมือนกันมาพิจารณาอีกครั้งว่า จากนั้นไป หลักการ บรรทัดฐาน และกฎการตัดสินใจแบบไหนที่จะเหมาะสมสำหรับอาเซียนและเหมาะสำหรับการรักษาความเป็นแกนกลาง โดยต่อยอดจาก 10 ปีที่ตั้งหลักมา และเป็นความพยายามที่มีไทยเป็นแกนกลาง ในทศวรรษหน้า ไทยจะยังเป็นหลักให้แก่การปฏิรูปอาเซียนได้หรือไม่ ผมขอฝากคำถามนี้ไว้กับที่ประชุมนี้

ดร. ฐาณู พานิช

ขอบคุณอาจารย์ศุภมิตรที่วิจารณ์อย่างดีมาก ดีใจอย่างละเอียด หากกล่าวถึงวิถีอาเซียน ผมคิดว่ายังจำเป็น ประเทศที่เข้ามาร่วมกันโดยเฉพาะประเทศหลัง ๆ ถ้าไม่มีวิถีอาเซียนตอนนั้น ก็อาจจะไม่เข้ามาก็ได้ เพราะกลัวว่าอาเซียนจะแสดงออกอะไรในแบบที่ไม่เห็นด้วย เป็นไปได้ไหมว่า อาเซียนจะค่อย ๆ พัฒนาไปในแบบของตัวเองที่สามารถร่วมมือกันได้มากขึ้นและอาจเป็นองค์กรกลางที่อาจมี supranational authority เพิ่มขึ้นในการกำหนดนโยบายซึ่งอาจทำให้วิถีอาเซียนค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป ผมเห็นด้วยกับอาจารย์ศุภมิตรเรื่องการที่เวียดนามเข้ายึดครองกัมพูชาว่าเป็น blessing in disguise สำหรับอาเซียน ถ้าไม่มีเรื่องนี้อาเซียน 5 ประเทศคงไม่ร่วมมือกัน หลังจากนั้นบรูไนก็เข้าร่วมด้วย

เพื่อเชื่อมต่อการเสวนา ASEAN's Next Decade ในช่วงถัดไป ผมเห็นว่ามี 3 พัฒนาการสำคัญที่ทำให้อาเซียนเป็นอย่างทุกวันนี้ เรื่องแรกคือการประชุมสุดยอดผู้นำใน ค.ศ. 1976 ที่บาหลี อินโดนีเซีย ผมคิดว่าเป็นครั้งแรกที่ผู้นำเห็นความสำคัญของอาเซียน ดูจากการ์ตูนสมัยก่อน คุณประยูร จรรย์วาทย์ เขียนการ์ตูนเป็น 2-3 ภาพ ภาพแรกเป็นเครื่องบินหลายลำพร้อมคำถามว่าอะไรเอ่ยบินไปบินมา ภาพที่สองเป็นภาพนั่งโต๊ะประชุมเจรจา และภาพสุดท้ายเป็นรูปนั่งล้อมโต๊ะอาหาร คำถามเต็มคือ “อะไรเอ่ย บินไปบินมา...เจรจา...แล้วกิน ๆ ๆ?” คำตอบคือ

อาเซียน ดีที่ไม่มีภาพติดอกพดด้วง นี่คือการงานช่วงแรกของอาเซียนที่มุ่งสร้างความคุ้นเคยและไว้น้ำใจซึ่งกันและกัน เมื่อก่อนผู้นำพบกันก็รู้สึกเป็นเพื่อนกันทันที นี่คืระยะแรกของการสร้างองค์กรของอาเซียน

ประเด็นที่สอง การที่อาเซียนเริ่ม “บูรณาการ” ใช้ตามความหมายแบบสมัยก่อนคือมีลักษณะบางอย่างที่เหนือรัฐขึ้นมา นั่นคือเขตการค้าเสรีอย่างที่ว่าจารย์ศุภมิตรเสนอว่าคนที่ต้องการมากที่สุดคือสิงคโปร์ แต่พูดไปแล้วอินโดนีเซียก็ไม่ค่อยสนับสนุน ต่อมาท่านอานันท์ ปันยารชุนไปพูดที่สิงคโปร์ก็เป็นที่ยอมรับ และเกิด AFTA (ASEAN Free Trade Area) เป็นบันไดสู่การบูรณาการในระยะต่อมา

ประเด็นที่สามคือ การที่เวียดนามเข้ามาเป็นสมาชิกอาเซียน ประเทศใหม่ ๆ ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกอาเซียนจะต้องลงนามเป็นภาคี TAC (Treaty of Amity and Cooperation) เวียดนามแสดงความสนใจ ไทยก็เสนอให้พิจารณาเรื่องนี้ ในการประชุมที่ห้องนราธิป กระทรวงการต่างประเทศ ผู้แทนเวียดนามที่มาประชุมกับท่านรัฐมนตรีสิทธิ เสวตศิลา คือ รัฐมนตรีต่างประเทศเวียดนาม Nguyen Co Thach ซึ่งเมื่อก่อนนี้เป็นคู่ปรับกับท่านสิทธิ ในการประชุมครั้งหนึ่งเคยใช้วิธียั่วโยนโดยกล่าวไว้ท่านองว่า “น้ำหน้าอย่างไทยนะหรือจะมารบกับเวียดนาม?” ท่านสิทธิลุกขึ้นทำท่าจะตอบโต้ทันทีจนท่านอรุณ ภาณุพงศ์ใช้นิ้วเกี่ยวหูทางแกง ดึงไว้แล้วบอกว่า “พี่สิทธิใจเย็น ๆ” ต่อมาสองท่านนี้ก็สนิทสนมกันมากจน Nguyen Co Thach เรียกท่านรัฐมนตรีสิทธิว่า “My Brother” เรียกได้ว่าซบเซียวกันมานานจนยอมรับฝีมือของกันและกัน

ในการลงนามเป็นภาคี TAC เวียดนามขอเวลาคิด 1 คั้นก่อนจะตัดสินใจว่าจะเข้าเป็นภาคีหรือไม่ ฝ่ายไทยทราบวาคั้นนั้นเวียดนามไม่ได้นอนเพราะโทรศัพท์ประสานกับทางฮานอย พอถึงเช้า เวลาประชุมจริง รัฐมนตรีสิทธิถามฝ่ายเวียดนามว่าจะทำอย่างไร ฝ่ายเวียดนามตอบว่าตกลง เวียดนามจะเข้าเป็นภาคี ท่านสิทธิดีใจมาก เชิญ Nguyen Co Thach ออกไปแถลงข่าว Nguyen Co Thach ขอให้รอสักครู่แล้วบอกว่า “take it easy ถ้าออกไปตอนนี้ ผู้สื่อข่าวจะคิดว่าง่ายเกินไป นั่งดื่มกาแฟให้หมดแก้วก่อนแล้วค่อยออกไป ” แสดงให้เห็นว่าผู้นำรุ่นก่อนมีความคุ้นเคยกันมากถึงระดับนี้

ผมคิดว่า 3 ประเด็นนี้ที่ทำให้อาเซียนมีทุกวันนี้ได้ และค่อย ๆ พัฒนาต่อมา ขยายขอบเขตความร่วมมือไปเรื่องอื่น ๆ ด้วย ทิมอร์-เลสเตก็แสดงเจตจำนงจะเข้าเป็นสมาชิกมานานแล้ว แต่ยังไม่ชัดเจนว่าจะได้เป็นเมื่อใด อาจจะ 3 ปี 10 ปี หรืออีก 20 ปีข้างหน้า

รองศาสตราจารย์การุณย์ลักษณ์ พหลโยธิน

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

ขอแสดงความยินดีกับท่านทูตธำกูรในการเปิดตัวหนังสือเล่มนี้ ซึ่งดิฉันได้มีโอกาสเห็นตั้งแต่ยังไม่เป็นวิทยานิพนธ์ ดิฉันขอกล่าวถึงเกร็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ ของอาเซียนเพื่อย้ำว่าไทยเป็นแกนกลางและเป็นผู้มีบทบาทริเริ่มอาเซียนตั้งแต่เริ่มต้นในลักษณะปิดทองหลังพระ ท่านถนัด คอมันตร์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนจนเกิดการหารือที่นำมาสู่การลงนามปฏิญญาอาเซียนที่กรุงเทพฯ เวลาบรรยายดิฉันจะสอนนักศึกษาเสมอว่า ไทยเป็นหมอ

ด้าแยทำคลอด หากไม่มีประเทศไทย อาเซียนก็คงไม่อาจเกิดขึ้นได้ ในอีก 4 ประเทศนั้น สิงคโปร์เป็นประเทศสุดท้ายที่ตัดสินใจเข้าร่วม

เรื่องที่สองคือรัฐมนตรีทุกท่านเป็นเพื่อนกัน นี่เป็นอุปนิสัยของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ชอบความเป็นกันเอง เรื่องที่สาม บรรยากาศการหารือก่อนการลงนามปฏิญญาอาเซียนหรือที่อาจจะพอเรียกได้ว่าเป็น ASEAN Way นั้นดีมาก เป็นบรรยากาศสบาย ๆ มีความเป็นส่วนตัว หารือกันจนเห็นพ้องต้องกัน ไปตีกอล์ฟแล้วกลับมาคุยกันที่บ้านแหลมแท่น นี่คือลักษณะของชาวอาเซียนที่คล้ายคลึงกันในรูปแบบที่ไม่ได้เป็นตะวันตก ไม่ใช่ประชุมแล้วลงมติด้วยเสียงข้างมาก แต่เป็นวิธีการอยู่ร่วมกันของชาวเอเชียที่มีค่านิยม ความเชื่อทางศาสนา และระบอบการปกครองที่แตกต่างหลากหลาย แต่ก็สามารถทำงานร่วมกันได้ เป็นความภูมิใจในแบบของเราเองที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

นอกจากท่านทูตธำมรงค์ที่เป็นผู้มีบทบาทในการเปิดประเด็นการศึกษาเรื่องอาเซียนจากผลงานหนังสือเล่มนี้แล้ว อีกท่านหนึ่งที่ดิฉันขอแสดงความชื่นชมคือ คุณพยอม วลัยพัชรา ผู้ประพันธ์คำร้องเพลง The ASEAN Way ที่มีเนื้อหาสะท้อนว่า อาเซียนทำอะไรเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติก็จริง แต่ก็เกินไปเพื่อความมั่นคง มั่งคั่งของประชาชนชาวอาเซียนนั่นเอง

การเสวนา ASEAN's Next Decade

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ล. พินิตพันธุ์ บริพัตร⁴

คุณอุศนา พิรานนท์⁵

คุณสุริยัน วิจิตรเลขการ⁶

ดำเนินรายการโดย

ดร. อนุสนธิ์ ชินวรรโณ⁷

ดร. อนุสนธิ์ ชินวรรโณ

ขอเริ่มการเสวนาในช่วงที่สองในเรื่อง “ASEAN's Next Decade” ซึ่งวันนี้ได้รับเกียรติจากวิทยากร 3 ท่านด้วยกัน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ล. พินิตพันธุ์ บริพัตร คุณอุศนา พิรานนท์ และคุณสุริยัน วิจิตรเลขการ ซึ่งเคยทำงานที่สำนักเลขาธิการอาเซียนในช่วงที่ ดร. สุรินทร์ พิศสุวรรณ เป็นเลขาธิการ ในการเสวนาวันนี้ อาจารย์พินิตพันธุ์จะนำเสนอมุมมองต่อทิศทางของอาเซียนในอนาคต 5-10 ปีข้างหน้าจากมุมมองประชาคมการเมือง - ความมั่นคง ท่านอธิบดีกรมอาเซียนจะนำเสนอจากมุมมองที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจ และคุณสุริยันจะนำเสนอความเห็นจากมุมมองประชาคมสังคมและวัฒนธรรม ขอเรียนเชิญอาจารย์พินิตพันธุ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ล. พินิตพันธุ์ บริพัตร

ขอขอบคุณ ISC ที่ให้โอกาสผมมาร่วมแลกเปลี่ยนในวันนี้ การบรรยายของผมจะเป็นการฉายภาพรวมโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีเพื่อนำมาเป็นกรอบการวิเคราะห์ว่า อนาคตของอาเซียนจะเป็นไปในทิศทางใด วันนี้ผมมี 3 ประเด็นหลักที่จะนำเสนอ ประเด็นแรกคือ จีนจะมีอิทธิพลและจะกระทบต่อการดำเนินงานของอาเซียนอย่างไร ประเด็นต่อมาคือเมียนมา ซึ่งน่าติดตามอย่างมาก โดยเฉพาะในวาระที่กัมพูชาจะเป็นประธานอาเซียนใน ค.ศ. 2022 และประเด็นสุดท้ายคือ ASEAN Centrality จะมีข้อจำกัดหรือไม่ อย่างไรในทศวรรษหน้าของอาเซียน โดยเชื่อมโยงกับการนำเสนอของท่านทูตธำมรงค์และอาจารย์ศุภมิตรในช่วงก่อนหน้านี้

ผมเป็นคนมองโลกในแง่ดีว่า อาเซียนจะยังคงอยู่และจะมีความสำคัญอย่างมาก แต่ก็อาจจะไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีความ “ไหวทัน (sensitivity)” กับหลาย ๆ เรื่อง ยังไม่สามารถที่จะมี

⁴ รองคณบดี ฝ่ายวิชาการ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁵ อธิบดีกรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ

⁶ ผู้อำนวยการสถาบันความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขง (Mekong Institute)

⁷ ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (ISC)

“resilience” ซึ่งผมขอแปลว่า “ความยืดหยุ่นตั้งมั่น” ในอนาคต อาเซียนจะต้องยืดหยุ่นพอสมควร และตั้งมั่นกับความท้าทายที่เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นพลวัตอย่างมาก นี่คือข้อโต้แย้งหลักของผม

ในเรื่องการเมืองและความมั่นคง มี 2-3 ประเด็นที่เป็นความท้าทายอย่างมาก **ประเด็นแรก**คือบทบาทของจีน ในทางวิชาการนั้นค่อนข้างชัดเจนว่าเห็นการทะยานขึ้นของจีน แต่ผมคิดว่ายังมีความไม่แน่นอนอยู่หลายประการซึ่งอาจจะซับซ้อน รุนแรง และเป็นความท้าทายอย่างมากต่ออาเซียน จีนมีศักยภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่รุดหน้ามากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา และจีนเป็นประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงที่ใกล้ชิดกับอาเซียนที่สุด ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม อาเซียนจะหลุดออกจากจีนไม่ได้ จีนจึงสร้างความวิตกกังวลต่ออาเซียนได้มากพอสมควร เราไม่อาจแน่ใจได้ว่าจีนจะเติบโตขึ้นและเป็นภัยต่อภูมิภาคมากขึ้นเท่าใด ถ้าพิจารณาจากประวัติศาสตร์การแข่งขันของมหาอำนาจ ตัวชี้วัดพื้นฐานหนึ่งของการเป็นมหาอำนาจคือ ความสามารถในการเชื่อมโยงกับประเทศอื่น ๆ ในภาคพื้นทวีป One Belt, One Road หรือ BRI ก็เป็นโครงการที่อยู่ระหว่างการก่อร่างความคิดที่แสดงศักยภาพของจีน ในอีก 10 ปี หากจีนประสบความสำเร็จในการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับประเทศในภูมิภาคก็จะกลายเป็นมหาอำนาจที่สำคัญ อาจจะไม่ถึงขนาดจัดการกับสหรัฐอเมริกาได้ในทันที แต่ก็เป็นผู้ท้าทายที่สำคัญ อาเซียนซึ่งเป็นกลุ่มของประเทศขนาดเล็กที่รวมกันจะอย่างไรกับจีน

ต่อมาคือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของจีน เราเห็นอิทธิพลและบทบาทของสี จิ้นผิงพอสมควร มีการต่ออายุ มีการชื่นชมว่าเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีการกระชับอำนาจในพรรคคอมมิวนิสต์ มีการปฏิรูป และจัดการปัญหาคอร์รัปชัน ในอีก 10 ปีข้างหน้า เราอาจจะเห็นภาพผู้นำอำนาจนิยมที่แตกต่างออกไป มีการกระชับอำนาจมากขึ้นในทุกมิติ เมื่อจีนสามารถเอาชนะข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ได้แล้ว จัดการปัญหาการเมืองภายในได้แล้ว ก็จะมีน้ำหนักมากขึ้นเป็นทวีคูณ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้อาจสร้างความเสี่ยงมากขึ้นจนเกิดภาวะไร้เสถียรภาพ โดยเฉพาะกรณีไต้หวัน ต้องไม่ลืมว่า ไต้หวันเป็น “sacred commitment” ที่จีนปล่อยไม่ได้ อำนาจของจีนที่มีมากขึ้นจะส่งผลกระทบอย่างไรต่อเสถียรภาพของภูมิภาค นี่เป็นประเด็นที่จะสืบเนื่องมาถึงปัญหาทะเลจีนใต้ซึ่งท้าทายอาเซียนอย่างมาก

ในทางกลับกัน ผมเห็นสหรัฐอเมริกาพยายามจะกลับมามีบทบาทเป็น “ผู้นำทางจิตวิญญาณ” ในภูมิภาคอีกครั้ง การเดินทางของกมลลา แฮร์ริส หรือเจ้าหน้าที่การทูตสหรัฐอเมริกาหลายท่านที่มาประเทศไทยคือความพยายามที่จะฟื้นฟูบทบาทของตนเอง แต่ที่น่ากลัวกว่านั้น การเข้ามามีบทบาทและการแสดงออกของทั้งประธานาธิบดีไบเดน รองประธานาธิบดีแฮร์ริส หรือแม้แต่วุฒิสมาชิกแอนโทนี บลิงเคน จะนำไปสู่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์หรือไม่ คำกล่าวของท่านเหล่านี้มักจะมีคำว่า “us and them” “coercion” “intimidation” หรือแม้แต่คำว่า “democracy” ซึ่งอาจจะดีก็ได้ที่ไทยไม่ได้มีรายชื่อในเวทีนี้ ผมเห็นรายงานของ Brookings Institute ที่จัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุน US Democracy Summit ว่า ประเทศที่ดีในทางประชาธิปไตยมีอะไรบ้างก็ยิ่งน่ากลัว ภาษาเหล่านี้กำลังสร้างภาพความขัดแย้งระหว่าง democracy กับ autocracy ซึ่งนี่ก็เป็นโจทย์ท้าทายหนึ่งของอาเซียนเช่นกัน

อีกเรื่องที่มีความสำคัญคือการเกิดข้อตกลง AUKUS ถึงแม้จะยังไม่ชัดเจนว่าจะเคลื่อนไปในทิศทางใด แต่การปะทะกันทางยุทธศาสตร์กำลังเข้มข้น ซึ่งมีส่วนในการบ่อนทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาเซียนในหลายมิติ อาทิ Five Defense Powers Agreement ของเครือจักรภพที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 เพื่อตอบสนอง security shock เมื่ออังกฤษถอนตัวออกจากภูมิภาค มีมาเลเซียและสิงคโปร์อยู่ในนี้ ซึ่งทั้งสองประเทศมีความเห็นที่แตกต่างจาก AUKUS และการทำลายจารีตประเพณีของการเป็นเขตปลอดนิวเคลียร์ของอาเซียน ซึ่งประเทศภาคพื้นทวีปเป็นผู้สร้างขึ้นมา นี่คือตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าอาเซียนจำเป็นต้องดิ้นรนออกจากการแข่งขันทางอำนาจนี้

แต่ผมก็ยังคิดว่า อาเซียนอยู่ได้ท่ามกลางภูมิทัศน์การแข่งขันในลักษณะนี้ เหตุผลหนึ่งที่อาเซียนยังอยู่ได้คือโลกนี้มีความ “ทับซ้อน” และ “ซ้อนทับ” Amitav Acharya ผู้เชี่ยวชาญด้านอาเซียน ใช้คำว่า “multiplexity” โลกมีความทับซ้อนกันทั้งความร่วมมือและการพึ่งพา มีตัวแสดงที่หลากหลาย และที่สำคัญคือ regionalism หรือ regionalisation จะกลายมาเป็นกลไกสำคัญในการจัดการความท้าทายของโลก Acharya ใช้คำว่า “world of regions” ที่รวมองค์กรระดับภูมิภาคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสหภาพยุโรป แอฟริกา ลาตินอเมริกา เพราะโลกนี้ซับซ้อนเกินกว่ามหาอำนาจหรือองค์กรระหว่างประเทศใด ๆ จะจัดการแต่ผู้เดียว ในทางหนึ่งทำให้เห็นโอกาสของอาเซียนที่จะต้องปรับตัวและจัดการปัญหา global public goods ให้ได้ ประเทศในภูมิภาคเองพยายามเล่นเกมประกันความเสี่ยงโดยใช้ “institutional hedging” ใช้อาเซียนไปเกี่ยวกับรัสเซีย จีน สหรัฐอเมริกา รัสเซียก็เพิ่งซ้อมรบด้วยกันไปเมื่อไม่นาน นี่คือ win-win situation ผมคิดว่า อาเซียนเป็นกลไกที่รองรับความหลากหลายและจัดการความเสี่ยงได้ดีที่สุด

เรื่องต่อมาคือ วิสัยทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการมีอยู่ของอาเซียน ปกติทุกประเทศจะมีมุมมองด้านความมั่นคงไม่เหมือนกัน แต่ ARF Security Outlook สะท้อนมุมมองที่คล้ายกันเรื่องหนึ่งคือ เชื่อมมั่นในกลไกด้านการเมือง - ความมั่นคงของอาเซียน ไม่ว่าจะเป็น EAS (East Asia Summit) ADMM (ASEAN Defence Ministers' Meeting) ADMM+ เห็นไปในทางเดียวกันว่ามีประโยชน์ ส่วนจะมีประสิทธิภาพหรือไม่เป็นอีกเรื่อง ความเชื่อเหล่านี้ไม่ได้อยู่แต่เฉพาะในผู้กำหนดนโยบายเท่านั้น ยังมีอยู่ในนักวิชาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ทำเรื่องอาเซียนด้วย เครือข่าย ASEAN-ISIS เป็นตัวอย่าง นักวิชาการเหล่านี้เชื่อว่ากลไกอาเซียนมีความหนาแน่นพอที่จะรองรับเรื่องต่าง ๆ ได้ ผมคิดว่า ในทางกายภาพมีเครื่องมือ ในทางจิตวิญญาณ เราอาจจะเชื่อมโยงกับ ASEAN Way ก็ได้ อาเซียนพอจะรองรับความเปลี่ยนแปลงและท้าทายได้มากพอสมควร

อย่างไรก็ดี สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เปลี่ยนภูมิทัศน์ด้านการเมือง-ความมั่นคงจากความมั่นคงของรัฐไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ที่เราไม่สามารถใช้มุมมองเดิม ๆ ไปจัดการได้ ส่วนที่เป็นความท้าทายหลักมี 3 เรื่อง หนึ่งคือความไม่สอดคล้องกันระหว่าง public policy กับ public opinion ในโลกมีการประท้วงรัฐบาลหลายเรื่อง เช่นที่ยุโรปมีการต่อต้านการฉีดวัคซีนและการใส่หน้ากากอนามัย การประท้วงยังนำพาปัญหาความยากจน ปัญหาสิทธิ และปัญหาอื่น ๆ ให้มารวมในที่เดียวกัน ฐานข้อมูล Global Protest Tracker ของ

Carnegie Endowment for International Peace ก็เป็นหลักฐานที่ยืนยันความเชื่อมโยงกันของปัญหาสังคมและเศรษฐกิจกับการเมือง ความยากจนฉับพลันเป็นปัญหาความมั่นคงของมนุษย์ที่น่าไปสู่สังคมไร้เสถียรภาพ ความไม่มั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาความมั่นคงทางอาหาร เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่โควิด-19 ทำให้เห็นว่าเรื่องเหล่านี้มีความเร่งด่วน

เรื่องสุดท้าย นักรัฐศาสตร์หลายคนในช่วงหลังไม่ได้สนใจว่ารัฐบาลจะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ เพียงต้องการรัฐบาลที่มีความสามารถในการตอบสนองต่อสถานการณ์ (responsive) และมีความยืดหยุ่นตั้งมั่น (resilient) งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการสถานการณ์โควิด-19 หลายชิ้นต่างชี้ว่าความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อมั่น (trust) และความมีประสิทธิภาพ (efficiency) ภูมิทัศน์ทางการเมืองหลังโควิด-19 จะเปลี่ยนไป ระบบอภิบาลประชาธิปไตย (democratic governance) เป็นสิ่งที่ดีที่สุด แต่เป็นประชาธิปไตยอย่างเดียวไม่พอ จะต้องตอบสนองสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นภายในประเทศได้ ประเด็นเหล่านี้คือสิ่งที่อาเซียนตอบไม่ได้ แผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาจจะพอกกล่าวถึงอยู่บ้าง แต่แผนงานประชาคมการเมือง-ความมั่นคงตอบไม่ได้

ผมมีข้อสรุปว่า อาเซียนอาจจะไม่ได้เหมาะสมสำหรับความเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก ในประเด็นจีน อาจใช้แนวคิด cult of offensive ที่ใช้ทำความเข้าใจสงครามโลกครั้งที่ 1 มาอธิบายได้ กล่าวคือ เมื่อฝ่ายตนเองได้เปรียบ ก็จะยิ่งแสดงออกในเชิงรุกหรือก้าวร้าวมากขึ้น เพราะต้นทุนจากการแสดงออกมีน้อยมาก จีนเองก็พยายามบอกอาเซียนว่าอย่ากังวลมากนัก จีนจะดูแลเอง อาเซียนกับจีนประชุมกันมา 30 ปีแล้ว จีนพยายามแสดงความจริงใจ สิ่งที่น่าสนใจคือ cult of offensive ที่กำลังครอบงำความคิดทางยุทธศาสตร์ของจีน กำลังสร้าง “ทางแพร่งแห่งความมั่นคง (security dilemmas)” ให้แก่อาเซียน ที่ทุกคนต่างแข่งขันและปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางทะเล ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีการแข่งขันสะสมอาวุธ (arms race) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมาก มีการเพิ่มงบประมาณจำนวนมาก ประเทศไทยเองก็เห็นความสำคัญของการสะสมอาวุธมากขึ้น ซึ่งอาจจะดีสำหรับความมั่นคงตามแบบเดิมที่การปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเลนั้นจำเป็นและสำคัญ แต่ถ้าเรากลับไปพิจารณาสถานการณ์โควิด-19 การที่ภูมิภาคนี้กำลังทุ่มงบประมาณไปกับการเสริมสร้างกำลังทางทหารนั้นไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญ แผนงานประชาคมการเมือง-ความมั่นคงกลับไม่ได้กล่าวถึง arms race มากนัก มีแต่การกล่าวถึงการลักลอบขนอาวุธ (arms smuggling) อาเซียนควรมีกลไกอื่นหรือไม่ในการจัดการประเด็นข้ามชาตินี้ อย่างมากก็กล่าวถึงเรื่องการเป็นเขตปลอดนิวเคลียร์ ผมคิดว่า ฐานความตระหนักรู้ประเด็นความมั่นคงของอาเซียนจำเป็นต้องเปลี่ยน แต่คงเปลี่ยนยาก เพราะอาเซียนมีประเทศเพื่อนบ้านอย่างจีน และจีนก็มีอิทธิพลมาก

ประเด็นที่สอง กรณีเมียนมาสำคัญมาก ผมนึกได้หลังจากฟังท่านทูตฐากรและอาจารย์ศุภมิตร อาเซียนจะปรับตัวได้ต้องมี shock ในระดับภูมิภาคเสียก่อน ถ้าอยู่กับแบบปกติก็จะไม่มีความเปลี่ยนแปลง ต้องมี shock เสียก่อน อังกฤษจะออกจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะอย่างไร วิกฤตการเงินเกิดขึ้นจะอย่างไร มีภัย

พื้บติจะทำอย่างไร เวียตนามบุกกัมพูชาจะทำอย่างไร แล้วเมื่อใดที่ปัญหาเมียนมาจะเป็น regional shock เสียที ประเด็นเหล่านี้คงไม่เกิดขึ้นเมื่อ 20 ปีที่แล้ว เพราะภูมิทัศน์การเปลี่ยนแปลงในเมียนมาปัจจุบันเปรียบเทียบกับเมื่อก่อนไม่ได้ มีทั้งการละเมิดสิทธิมนุษยชน ปัญหาความมั่นคงภายใน การล้มล้างรัฐบาลประชาธิปไตย นี่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่บั่นทอนเสถียรภาพของภูมิภาคค่อนข้างมาก โดยเฉพาะเมื่อนำสถานการณ์โรคโควิด-19 เข้ามาร่วมพิจารณา มีแนวโน้มจะเกิดปัญหาอื่นตามมาอีกมาก ไม่ว่าจะเป็นผู้ลี้ภัย การลักลอบขนอาวุธ ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ และการก่อการร้ายหลังโควิด-19 กลไกอาเซียนจะจัดการปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร

ผมคิดว่า กรณีเมียนมาสะท้อนปัญหาของอาเซียนอยู่ 3 เรื่อง เรื่องแรกคือการบังคับใช้บรรทัดฐานของอาเซียนหรือ ASEAN Way ไม่ว่าจะเป็น consensus การประนีประนอมต่าง ๆ ในกรณีนี้ ผมคิดว่าอาเซียนบังคับใช้หลักการให้ประธานเป็นผู้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเสถียรภาพของภูมิภาค หลักการปรึกษาหารือ (consultation) และการประชุมระดับพิเศษของผู้นำเพื่อแก้ปัญหา พูดอย่างเป็นธรรม อาเซียนพยายามใช้กลไกที่มีอยู่แต่ดูเหมือนว่าจะไม่มีประสิทธิภาพเท่าไร Min Aung Hlaing ดูจะไม่ฟังเท่าไร เรื่องที่สอง ปัญหาจากการที่อาเซียนไม่รู้ว่าควรจะแทรกแซงเมื่อใด อาเซียนเป็น introvert ที่กังวลเรื่องการแทรกแซงเพราะอ่อนไหวมาก จนถึงขณะนี้ก็ยังไม่รู้ว่าควรแทรกแซงหรือไม่ อาเซียนคำนึงถึงผลกระทบจากการแทรกแซงอย่างมากว่า ประเทศสมาชิกจะเป็นอย่างไร ประเทศไทยจะเป็นอย่างไร มหาอำนาจจะมองอย่างไร เมียนมาจะไปพึ่งพาใครอื่นหรือไม่ ผลลัพธ์ก็มีความไม่แน่นอน และเรื่องสุดท้าย รัฐบาลเมียนมาจับประชาชนของตนเองเป็นตัวประกัน วิกฤตมนุษยธรรมนั้นต้องวิกฤตแค่ไหนจึงจะบังคับใช้หรือประนีประนอมบรรทัดฐาน เมื่อมีวิกฤต การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมนั้นถูกต้อง แต่ก็เหมือนกับการยื่นมือให้ขนมแต่เบือนหน้าหนี ต้นตอของปัญหายังอยู่ อาเซียนจำเป็นต้องแสดงออกในเรื่องดังกล่าว แต่ก็เข้าใจได้ เพราะการแสดงออกนี้ก็มาจากบรรทัดฐานที่ทำให้อาเซียนยังอยู่ร่วมกันได้ตั้งแต่ ค.ศ. 1967

ประเด็นสุดท้าย มายาคติเรื่อง ASEAN Centrality ที่ทั้งผู้ปฏิบัตินโยบายและนักวิชาการเชื่อว่า อาเซียนมีกลไกที่ดี ซึ่งควรจะต้องตั้งคำถามไว้ด้วย กัมพูชาจะเป็นประธานอาเซียนใน ค.ศ. 2022 มีท่าทีค่อนข้างชัดเจนเรื่องเมียนมา ไม่ว่าจะเป็นอย่างไรนายกรัฐมนตรีกัมพูชาก็จะขีดเส้นใต้ “consensus” การตัดสินใจต้องเป็น “ความเห็นร่วมของผู้นำอาเซียน” นี่คือการชัดเจนระดับหนึ่งของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาเซียน ในด้านความมั่นคง จีนกำลังใช้อิทธิพลแบ่งแยกและยึดครองภูมิภาค สปป. ลาว และกัมพูชามีความใกล้ชิดกับจีน ประเทศอื่น ๆ ก็แล้วแต่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ การแบ่งแยกมีอยู่พอสมควรเมื่อมีประเด็นสำคัญ ๆ กัมพูชาแสดงให้เห็นแล้วจากการนำประเด็นทะเลจีนใต้ออกจากแถลงการณ์ร่วมใน ค.ศ. 2012 มายาคตินี้อาจสลายลงได้เมื่ออาเซียนมีความไม่เป็นอย่างหนึ่งเดียว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเมียนมาหรือ AUKUS ผมนึกถึงคำของ ดร. สุรินทร์ พิศสุวรรณ ว่า อาเซียนควรมุ่งสู่ Centrality of Substance นั้นหมายถึง อาเซียนควรใส่ใจเรื่องสาระของความร่วมมือ การกำหนดวาระ และการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง และเมื่อพิจารณาสถานการณ์โรคโควิด-19 และปัญหาเมียนมา แนวความคิดเรื่องนี้ควรจะ

พัฒนาได้แล้ว อาเซียนทำได้และที่ผ่านมาก็ทำหลายเรื่อง เช่น พายุไซโคลนนาร์กิส เรื่องอาเจห์ เรื่องสึนามิ นี่เป็นส่วนหนึ่งของบททดสอบของอาเซียนในเรื่องอื่น ๆ ที่จะมาถึง

ผมขอสรุปอย่างนี้ว่า อาเซียนสำคัญ แต่ก็ยังมีปัจจัยความเสี่ยง ได้แก่ ทางแพรงแห่งความมั่นคง บรรทัดฐานของอาเซียน และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิก ขอทิ้งท้ายด้วยคำพูดของท่านถนัด คอมันตร์ที่ผมใช้สอนหนังสือมา 10 กว่าปี อาเซียนเป็นความร่วมมือที่ประชาชนในภูมิภาคภูมิใจ ผมบอกนักศึกษาเสมอว่า ให้ใช้คำกล่าวนี้นี้ตรวจสอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องอาเซียน ดังที่ท่านทูตธำมรงค์และอาจารย์ศุภมิตรกล่าว อาเซียนเปลี่ยนแปลงไปมากเหลือเกินในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา คำพูดนี้จะช่วยให้เราตระหนักได้ว่า อาเซียนควรจะไปทิศทางไหน และควรเน้นความสำคัญเรื่องอะไร

ดร. อนุสรณ์ ชินวรโรณ

ขอบคุณอาจารย์พนิตพันธุ์ ผมขอเพิ่มเติมเกร็ดเล็กน้อยเกี่ยวกับที่มาของคำว่า “resilience” ในกรอบอาเซียน ซึ่งอยู่ในหนังสือที่ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศจัดพิมพ์และเผยแพร่เป็น e-book ทางเว็บไซต์ของศูนย์ เป็นการสัมภาษณ์ท่านเดช บุณนาค ท่านสามารถหาอ่านดูได้ ต่อไปขอเชิญท่านอธิบดีกรมอาเซียน

คุณอุศนา พิรานนท์

ขอแลกเปลี่ยนความเห็นจากมุมมองของคนทำงาน ดีใจที่อาจารย์พนิตพันธุ์เสนอว่า อาเซียนยังมีความสำคัญอยู่ในช่วงแรกของการสัมมนาพูดกันถึง “consensus” ว่าเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อาเซียนคงอยู่และเติบโตมาได้ ขอเรียนเสริมว่า มีอีก 2Cs ที่ทำให้อาเซียนทั้ง 10 ประเทศรวมตัวกันได้และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องท่ามกลางความแตกต่างที่อาจารย์ศุภมิตรใช้คำว่า pluralism แต่อาเซียนในขณะนี้จะใช้คำว่า diversity เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายสูงมากทั้งในระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ เชื้อชาติ ศาสนา ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีทั้งประเทศในภาคพื้นทวีปกับประเทศในภาคพื้นสมุทร ผลประโยชน์และประเด็นสำคัญของแต่ละประเทศจึงมีความหลากหลายแตกต่างกันไปด้วย

2Cs ที่ทำให้อาเซียนอยู่ร่วมกันได้ตลอด 50 ปีที่ผ่านมาคือ consultation หรือกระบวนการปรึกษาหารือที่ช่วยสร้าง consensus ซึ่งใช้เวลา บางเรื่องอาจใช้เวลานานจนกว่าจะมีฉันทมติ แต่เมื่อตัดสินใจแล้วก็เป็นที่เข้าใจได้ว่า เป็นสิ่งที่ทุกคนมีความพร้อมที่จะทำร่วมกัน ฉันทมติที่ได้มาในระยะเวลาอันสั้นส่วนมากมีเพียง 2 ปัจจัยคือ เป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่ามีผลกระทบร่วมกัน หรือมีความพยายามรบบรัดที่จะทำให้เกิดฉันทมตินั้น การเกิดฉันทมติโดยไม่มีการปรึกษาหารือจะมีปัญหาในทางปฏิบัติตามมา อีกหนึ่ง C ที่เป็นหัวใจคือ cooperation โดยเฉพาะในบริบทของความขัดแย้งและการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจ cooperation เป็นจุดเชื่อมโยงให้ทุกฝ่ายหันมาร่วมมือกัน ลดความขัดแย้ง สร้างความไว้วางใจ และเป็นสิ่งที่อาเซียนทำมาโดยตลอด 50 ปีที่ผ่านมา

ในด้านเศรษฐกิจ อาเซียนยังเผชิญปัญหาท้าทายที่มีความซับซ้อนกับประเด็นทางการเมือง การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาคด้วย ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ความร่วมมืออาเซียนในด้านการเมือง-ความมั่นคงช่วยรักษาเสถียรภาพและสร้างบรรยากาศที่สงบ สันติ และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในภูมิภาค มีข้อสังเกตว่า ในช่วง 20 ปีแรก อาเซียนไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจมากนัก จนมาถึงยุคของอดีตนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุนที่ริเริ่มการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนหรือ AFTA นี่เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้อาเซียนหันมาเสริมสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ในบทสัมภาษณ์อดีตนายกรัฐมนตรีอานันท์ระบุว่า หลังจากได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ท่านเดินทางไปเยี่ยมคารวะนายกรัฐมนตรี Lee Kuan Yew ที่สิงคโปร์โดยได้หารือเรื่องการจัดตั้งเขตการค้าเสรี แต่สิงคโปร์ไม่ยอมเป็นผู้เสนอความคิดเรื่องนี้ เพราะจะทำให้อินโดนีเซียและมาเลเซียไม่ไว้วางใจ นี่เป็นตัวอย่างของการเป็นผู้สร้างความไว้วางใจ ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญหนึ่งของไทยในอาเซียนในช่วงที่ผ่านมา

การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจในขณะนี้ไม่ได้มีเฉพาะด้านการเมือง-ความมั่นคงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงด้านเศรษฐกิจด้วย ในช่วงปลายรัฐบาลอดีตนายกรัฐมนตรีโดนัลด์ ทรัมป์ สหรัฐอเมริกามีนโยบายกีดกันทางการค้า มีการตอบโต้ทางเศรษฐกิจค่อนข้างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของอาเซียนอย่างมาก เนื่องจากอาเซียนเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานของภูมิภาคและโลก หลายบริษัทในไทยได้รับผลกระทบนี้เช่นกัน ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้เศรษฐกิจภูมิภาคติดลบถึงร้อยละ 3.3 เนื่องจากโครงสร้างเศรษฐกิจของอาเซียนพึ่งพาตลาดต่างประเทศสูงทั้งด้านการค้าและการบริการ สหภาพยุโรปมีปริมาณการค้าระหว่างกันภายในภูมิภาค (intra-regional trade) สูงถึงร้อยละ 60 ขณะที่อาเซียนมีเพียงร้อยละ 23

แม้จะได้รับผลกระทบอย่างมากจากการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจและสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 แต่อาเซียนยังคงเป็นองค์กรระดับภูมิภาคที่สามารถฝากความหวังได้ ในด้านเศรษฐกิจ อาเซียนเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีการขยายตัวต่อเนื่องจากประชากรเพียง 355 ล้านคนในทศวรรษ 1980 มาเป็น 655 ล้านคนในขณะนี้ อาเซียนเป็นโอกาสที่สำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของไทย มีความหลากหลายทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรอื่น ๆ ทำให้ที่ตั้งของอาเซียนอยู่ท่ามกลางสองมหาสมุทรใหญ่คือ มหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นเมื่อผู้เล่นต่าง ๆ สนใจเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์กับภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ในด้านประชากร แม้บางประเทศจะเข้าสู่สังคมสูงวัย แต่ในภาพรวม อาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีประชากรวัยทำงานเป็นจำนวนมาก ปัจจัยเหล่านี้ช่วยให้อาเซียนดึงดูดการค้าและการลงทุนจากภายนอกมากขึ้น

อาเซียนยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศต่าง ๆ ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจในภูมิภาคทั้งสหรัฐอเมริกา จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ในช่วงที่ไทยเป็นประธานอาเซียนได้ผลักดันให้มีความคืบหน้าในความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคหรือ RCEP ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2022 RCEP เป็นความตกลงทางเศรษฐกิจที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ครอบคลุมร้อยละ 30 ของประชากรโลก และจะมี

มูลค่าคิดเป็น 1 ใน 3 ของ GDP โลก อาเซียนมีศักยภาพที่จะเติบโตไปอีกมาก การมีแนวทางที่จะใช้ประโยชน์จากความร่วมมือและกลไกต่าง ๆ ของอาเซียนอย่างมีประสิทธิภาพจึงมีความสำคัญอย่างมากในทศวรรษหน้า

นอกจากการเสริมสร้าง 3 Cs ที่กล่าวไปแล้ว (Consensus, Consultation, Cooperation) ก็ควรมีการ rebrand อาเซียนให้น่าสนใจ ดังที่อาจารย์ศุภมิตรได้กล่าวไปแล้วว่า ประเทศสมาชิกต่าง ๆ ใช้อาเซียนเป็นเครื่องมือในการตอบสนองผลประโยชน์มาโดยตลอด ในมุมมองของไทย การขับเคลื่อนอาเซียนในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อไทยและช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้อาเซียนด้วยนั้นมี 3 เรื่องหลัก **เรื่องแรกคือ Agility** การเสริมสร้างขีดความสามารถในการปรับตัวของอาเซียนให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของโลกที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว อาเซียนจะใช้เวลา 30-40 ปีในการปรับตัวเหมือนในอดีตไม่ได้แล้ว จำเป็นต้องปรับตัวให้เร็วขึ้น อาเซียนต้องเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วหรือเป็น agent of change ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การปรับตัวในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 มีความร่วมมือในการรับมือการแพร่ระบาด การจัดทำกรอบการฟื้นฟูที่ครอบคลุมของอาเซียน (ASEAN Comprehensive Recovery Framework) และการดึงประเทศคู่เจรจาของอาเซียนให้เข้ามาช่วยสนับสนุนการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ นอกจากการรับมือการแพร่ระบาดและการฟื้นตัวแล้ว อาเซียนควรมีบทบาทในประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อโลกหรือประเด็นที่ชาวโลกให้ความสำคัญ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจของอาเซียนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

เรื่องที่สองคือ นอกจากจะต้องมีความสามารถในการปรับตัวแล้ว อาเซียนควรมีความเป็นเหตุเป็นผลหรือ Rationality สามารถ “ส่งเสียงที่มีเหตุผลควรรับฟัง (Voice of Reason)” ในประเด็นที่จะส่งผลกระทบต่อภูมิภาคได้ เมื่อมีความท้าทายจากการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจ อาเซียนสามารถสะท้อนแนวคิด ค่านิยมพื้นฐาน หรือจารีตที่อาเซียนยึดถือไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสร้างความร่วมมือเพื่อประสานประโยชน์ การรักษาความเป็นแกนกลางของอาเซียนในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง เปิดกว้าง และเป็นมิตรกับทุกฝ่าย การนำเสนอ มุมมองอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิกเป็นตัวอย่างว่า อาเซียนมีความสามารถในการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล และพยายามประสานประโยชน์ระหว่างมหาอำนาจมากกว่าปล่อยให้ภูมิภาคนี้เป็นพื้นที่แข่งขัน ในช่วงต้นของการนำเสนอความคิดนี้ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และอินเดียแสดงความยินดี ขณะที่จีนแสดงความกังวลว่า อาเซียนจะนำเอกสาร ASEAN Outlook on the Indo-Pacific (AOIP) ไปผูกโยงกับยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของสหรัฐอเมริกา และใช้เป็นเครื่องมือในการปิดล้อมหรือกดดันจีน แต่อาเซียนได้แสดงให้เห็นว่าไม่ได้มุ่งไปในทิศทางนั้น AOIP ยังเป็นช่องทางที่สหรัฐอเมริกากับจีนสามารถร่วมมือกันได้ในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เรื่องเหล่านี้เป็นสัญญาณที่ดี จีนเองก็เริ่มพิจารณาจะร่วมมือกับอาเซียนในกรอบ AOIP อาเซียนยังหวังว่า ความร่วมมือทั้ง 4 สาขาของ AOIP ซึ่งรวมความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจจะช่วยสร้างความไว้วางใจให้ผู้เล่นสำคัญและลดความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคด้วย

เรื่องที่สามที่เชื่อมโยงกับพัฒนาการของอาเซียนในช่วงแรกคือ การให้ความสำคัญแก่การนำมาปฏิบัติได้จริงหรือ Practicality อาเซียนต้องเป็น real do-er มีความตั้งใจที่จะขับเคลื่อนวาระและประเด็นอย่างจริงจัง หาก

จะก้าวไปข้างหน้าด้วยกัน อาเซียนต้องแก้ไขปัญหาค้นหาพื้นฐานของความร่วมมือ เช่น ช่องว่างการพัฒนา อย่างจริงจัง เรื่อง Five-Point Consensus ในกรณีเมียนมาก็ต้องหาแนวทางที่จะทำให้ปรากฏผลอย่างเป็นรูปธรรม ในประเด็น ด้านเศรษฐกิจ 2 แผนงานหลักที่ควรขับเคลื่อนให้เกิดผลได้จริงคือ แผนงานจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC Blueprint) ที่จะครบวาระใน ค.ศ. 2025 และแผนงานฟื้นฟูอาเซียนจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สองแผนงานนี้มีประเด็นร่วมกันอยู่ 3 เรื่อง ได้แก่ การลดช่องว่างการพัฒนา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของบูรณาการทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค อาเซียนจะเดินต่อไปได้ยากหากยังมีช่องว่างการพัฒนาและจะเป็นอุปสรรคในการใช้ประโยชน์จากความตกลงทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เรื่องต่อมาคือ การปรับตัวสู่สังคมดิจิทัล (digital transformation) ที่มีการกล่าวถึงแล้วใน AEC Blueprint 2025 สถานการณ์โรคโควิด-19 เป็น regional shock ที่มากระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอาเซียน มีการแพร่ระบาดเพียงปีเดียว เริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัลในหลายเรื่อง เช่น การมีแผนงานหรือแผนแม่บทของอาเซียน เรื่องสุดท้ายคือ การสร้างความเชื่อมโยงในอาเซียนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น หากกำหนดยุทธศาสตร์ให้ดีจะสามารถใช้ประโยชน์จากความริเริ่มของทั้งสหรัฐอเมริกาและจีนได้อย่างเต็มที่ สหรัฐอเมริกามี Blue Dot Network และ Free and Open Indo-Pacific ที่ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ได้มาตรฐาน เช่นเดียวกับจีนที่มีโครงการ BRI การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจะช่วยขับเคลื่อนการบูรณาการทางเศรษฐกิจในภูมิภาคและเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้ประเทศสมาชิก

เรื่องสุดท้ายคือ การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ-เศรษฐกิจหมุนเวียน-เศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green หรือ BCG Economy) ดังที่กล่าวไปแล้วว่า อาเซียนมีความหลากหลาย รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพด้วย นโยบายเศรษฐกิจ BCG จะช่วยเพิ่มบทบาทของอาเซียนในการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นประเด็นที่ทั้งสหรัฐอเมริกาและจีนเห็นพ้องกันและค่อนข้างชัดเจนขึ้นหลังการประชุม COP26 ที่ Glasgow หลายประเทศในอาเซียนเริ่มมีการกำหนดทิศทางการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ชัดเจนแล้ว โดยตระหนักว่าการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นแต่การเจริญเติบโตอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมนั้นส่งผลกระทบอย่างมาก เรื่องเหล่านี้เป็นประเด็นสำคัญที่อาเซียนจะต้องเร่งดำเนินการในทศวรรษถัดไป เพื่อให้สามารถเติบโตได้อย่างมั่นคง มีความมั่นคง และยั่งยืน

ดร. อนุสรณ์ ชินวรรณโณ

ขอบคุณท่านอธิบดีกรมอาเซียน เป็น food for thought ที่ต้องคิดและทำกันต่อไป ต่อไปขอเชิญคุณสุริยัน

คุณสุริยัน วิจิตรเลขการ

ขอขอบคุณศูนย์ศึกษาการต่างประเทศที่ให้เกียรติเชิญมาแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ ในส่วนของผมจะมองจากแผนงานจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมซึ่งมีหลายประเด็นเชื่อมโยงกับการนำเสนอของอาจารย์ พินิตพันธุ์และท่านอธิบดีกรมอาเซียนก่อนหน้านี้ ผมมีประเด็นที่กำหนดภูมิทัศน์ (scene-setting) อยู่ 4 ประเด็น

หัวข้อที่อาเซียนต้องให้ความสำคัญในทศวรรษหน้า 4 ประเด็น และเงื่อนไขที่อาเซียนควรคำนึงถึงหากต้องการขับเคลื่อนประชาคมสังคมและวัฒนธรรมให้เป็นหนึ่งเดียวกับประชาคมอาเซียนอีก 3 ประเด็น

ประเด็นที่กำหนดภูมิทัศน์เรื่องแรกคือ ความมั่นคงแบบ non-traditional security ซึ่งอาจารย์พินิตพันธุ์ ได้กล่าวถึงไปบ้างแล้ว ปัญหาที่เผชิญทุกวันนี้ค่อนข้างชัดเจนว่ามีทั้งเรื่องความมั่นคงทางสุขภาพ ภัยพิบัติ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นและรุนแรงมากขึ้น ที่ผ่านมา ผู้นำอาเซียนมักมองประชาคมสังคมและวัฒนธรรมเป็น “เสาไม้ประดับ” ให้น้ำหนักแก่เรื่องการให้ความช่วยเหลือเชิงเทคนิคมากกว่าการเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนประชาคมอาเซียน ปัญหาเหล่านี้จะกลายเป็นแรงต้าน (counter-productive) การดำเนินงานของอีกสองเสาหลักคือ เสถียรภาพ-ความมั่นคง และเสาเศรษฐกิจ ในอนาคต ในด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเหล่านี้คือต้นทุนสำหรับการผลิต การเชื่อมโยงสินค้าและบริการข้ามแดน การอพยพแรงงาน และการบูรณาการทางเศรษฐกิจที่บ่อยครั้งสร้างผลลัพธ์ที่ไม่ได้ตั้งใจขึ้นมาด้วย

ประเด็นต่อมา ในการมุ่งขับเคลื่อนการบูรณาการทางเศรษฐกิจ อาเซียนมักไม่ตระหนักถึงผลลัพธ์ที่ไม่ได้ตั้งใจและไม่คำนึงถึงการสร้างมาตรการป้องกัน (safeguard) เพื่อรองรับปัญหาเหล่านี้ ละเลยการคำนึงถึง “ด้านมืด” ของการรวมตัวเป็นประชาคม ในช่วง 10 ปีมานี้ จึงเห็นบทบาทของภาคประชาสังคมที่ต้องการมีส่วนร่วมแก้ไข ปัญหาเหล่านี้ร่วมกับ Track 1 อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีประเด็นสื่อออนไลน์ ซึ่งมีชุดข้อมูลที่ไม่สามารถกำกับหรือตรวจสอบได้เต็มที่ และยังมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อกิจกรรมของอาเซียนที่หลากหลาย ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผลกระทบหนึ่งจากกรณีเมียนมาคือ สื่อออนไลน์ของอาเซียนมักจะมีกลุ่มคนรุ่นใหม่ของเมียนมาเข้าไปแสดงความคิดเห็นโจมตีการทำงานของอาเซียนด้วยถ้อยคำรุนแรง อีกกรณีหนึ่งคือ ผู้เข้าประกวดนางงามของประเทศหนึ่งแสดงสัญลักษณ์ทางการเมืองสนับสนุนกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองในอีกประเทศหนึ่ง นี่อาจเป็นสัญญาณว่า อาเซียนจะเผชิญทั้งแรงต้านและอาจจะได้รับแรงหนุนในโลกออนไลน์มากขึ้น

ประเด็นที่สาม มีข้อสังเกตว่า ประเทศคู่เจรจา (Dialogue Partners) และประเทศหุ้นส่วนการพัฒนา (Development Partners) มีความเข้าใจจุดยืนและบทบาทของอาเซียนอย่างดี ขณะเดียวกัน ก็ตระหนักถึงข้อจำกัดของอาเซียนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำนโยบายไปปฏิบัติ ผมทำงานที่ Mekong Institute จึงทราบว่าประเทศเหล่านี้เห็นความสำคัญของกรอบอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงที่จะช่วยสนับสนุนการขับเคลื่อนประชาคมอาเซียน แม้จะมีความร่วมมือในระดับอาเซียนอยู่แล้ว แต่ก็สนับสนุนงบประมาณและส่งเสริมกิจกรรมเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงในการนำนโยบายไปปฏิบัติมากขึ้น

ประเด็นสุดท้าย อีก 10 ปีข้างหน้าคือ ค.ศ. 2030 จะเป็นปีที่ครบวาระเป้าหมายสหประชาชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ Sustainable Development Goals (SDGs) และแผนระยะยาวของกรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง Mekong Institute ได้รับความไว้วางใจจากสำนักเลขาธิการอาเซียนให้พัฒนา CLMV Framework for Development ดังนั้น จะเห็นความเชื่อมโยงของเป้าหมายต่าง ๆ เหล่านี้ในอีก 10 ปีข้างหน้า ผม

คิดว่า อาเซียนควรใช้เวทีต่าง ๆ ในการแสดงให้เห็นแนวทางและวิธีการนำพันธกรณีของอาเซียนในด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริง

สำหรับหัวข้อที่อาเซียนควรให้ความสำคัญในทศวรรษหน้านั้น เรื่องแรกคือการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม อาเซียนอาจพิจารณาใช้กลไกของอาเซียนเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามารับรู้และมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในกระบวนการปฏิบัตินโยบายการพัฒนาที่อาจสร้างผลลัพธ์ที่ไม่ได้ตั้งใจหรือสร้างความเหลื่อมล้ำทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ อาจไม่ถึงกับกำหนดเป็นภารกิจหรือกลไกหลักของอาเซียน แต่อย่างน้อยควรมีพื้นที่ที่ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมแบบรวมทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน

เรื่องที่สองคือความยั่งยืน ซึ่งที่ผ่านมา อาเซียนมักใช้เป็นคำแสดงวัตถุประสงค์หรือแสดงความมุ่งหมายเท่านั้น แต่ขณะนี้ ความยั่งยืนมีมิติของความจำเป็น ความสมดุล และความเชื่อมโยงของภารกิจตามสามเสาหลัก ในการมองความยั่งยืนที่เป็นรูปแบบการดำเนินงานหรือการผลักดันการปฏิบัติเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น ไม่เช่นนั้นจะประสบปัญหาดังที่กล่าวไปในประเด็นที่กำหนดภูมิทัศน์ ความยั่งยืนที่ผมนำมาเน้นในที่นี้สอดคล้องกับท่านอธิบดีกรมอาเซียนนั่นคือ การส่งเสริมเศรษฐกิจสีเขียว วิกฤตโลกหลายเรื่องมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การสนับสนุนการบูรณาการทางเศรษฐกิจอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ มาตรการต่าง ๆ ที่ตามมาควรคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม มีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัว และสร้างสมดุลเพื่อรองรับวิกฤตความท้าทายต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ ยังมีเรื่องการบริโภคที่ยั่งยืนและการลดขยะจากอาหาร ซึ่งประเทศไทยและประเทศอาเซียนหลายประเทศดำเนินการมานานแล้ว ควรสนับสนุนให้มีการปฏิบัติอย่างแพร่หลายมากขึ้น มีการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ การส่งเสริมบทบาทของภาคประชาสังคมอื่น ๆ เห็นด้วยกับท่านอธิบดีกรมอาเซียนว่า เศรษฐกิจ BCG จะเป็นตัวเชื่อมกับเสาสังคมและวัฒนธรรมเข้ากับเสาเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม สามารถเชื่อมโยงกับการปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐานสากลได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ESG (Environmental, Social and Corporate Governance) ไม่ใช่เพียงแนวคิดหรือการกำหนดนโยบายอย่างกว้างเท่านั้น

เรื่องต่อมา การมีความยืดหยุ่นหรือ resilience ทั้งทางเศรษฐกิจและสาธารณสุข เนื่องจากได้มีโอกาสปฏิบัติงานที่สำนักเลขาธิการอาเซียนจึงมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวิกฤตสาธารณสุข 2 ช่วงคือ โรคไข้หวัดนกกับโรค SARS และ MERS ซึ่งไม่ใช่แค่เรื่องของการจัดการของกระทรวงสาธารณสุข แต่เป็นเรื่องการหากลไกรับมือผลกระทบ อาเซียนไม่สามารถป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์แบบ แต่สามารถลดผลกระทบและช่วยประเทศสมาชิกให้ฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว สำหรับภัยพิบัติและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อการพัฒนาเกษตรกรรม ชุดความรู้ในอดีตอาจไม่เพียงพอ อาเซียนจำเป็นต้องเตรียมการเพื่อสร้างสมดุลของการพัฒนาตามสามเสาหลักของอาเซียนด้วย

เรื่องสุดท้ายคือ การมีพลวัตหรือ dynamics อาเซียนยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นดนตรีหรืออาหารได้เต็มที่นัก เน้นการอนุรักษ์เป็นหลัก อาเซียนควรสร้างโอกาสและสร้างตัวตนจากทรัพยากรเหล่านี้ให้เป็น soft power ให้ได้ สำหรับเรื่องการศึกษา ในอีก 10 ปีข้างหน้า ระบบการศึกษาจะ

เปลี่ยนไปค่อนข้างมาก ตลาดแรงงานจะเปลี่ยน รูปแบบและทางเลือกของการบริการทางการศึกษาจะเปลี่ยน ขณะเดียวกัน การบริการที่มีหลากหลายนี้อาจไม่มีการรับประกันคุณภาพเพียงพอ อาจกลายเป็นปัญหา non-traditional security หนึ่งในอนาคตได้

ประเด็นที่อาเซียนควรคำนึงถึงมี 3 เรื่อง เรื่องแรก ผมเห็นด้วยกับท่านผู้อภิปรายก่อนหน้านี้ว่า อาเซียนจะยังสำคัญและมีบทบาท แต่อาเซียนต้องเสริมสร้างภาพลักษณ์และกลไกที่เชื่อมกับอนุภูมิภาค เพื่อเพิ่มขีดความสามารถ ในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ อาเซียนอาจไม่สามารถขับเคลื่อนเองได้ จึงควรมีกลไกเสริมความเชื่อมโยงเหล่านี้ อย่างเป็นรูปธรรม

เรื่องที่สอง ขณะที่คุยกันนี้จะเห็นความเชื่อมโยงของสามเสาหลัก อาเซียนจะสื่อสารนโยบายให้ไปสู่การ ปฏิบัติจริงของบุคลากรในแต่ละประเทศได้อย่างไร โดยปกติ การกำหนดนโยบายของอาเซียนมาจากสามเสาหลัก แต่การปฏิบัติจริงจะเกิดโดยหน่วยงานต่าง ๆ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละประเทศ

เรื่องสุดท้าย เห็นด้วยกับท่านอธิบดีว่า แผนงานฟื้นฟูหลังสถานการณ์โรคโควิด-19 จะมีความสำคัญต่อการ ฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของภูมิภาค และอาจช่วยอาเซียนแสวงหาแนวทางที่สมดุล (balanced approach) ในการ สร้างประชาคมเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายต่าง ๆ ใน ค.ศ. 2030

ดร. อนุสรณ์ ชินวรรณโณ

ขอบคุณคุณสุริยันท์ที่กล่าวถึงเป้าหมายต่าง ๆ ใน ค.ศ. 2030 ขอฝากเป็นการบ้านสำหรับทุกท่านว่า ทศวรรษ 2020 จะสิ้นสุดด้วยการเป็นประธานอาเซียนของไทยใน ค.ศ. 2029 หากต้องการผลักดันประเด็นใด ก็ควร คิดและริเริ่มในขณะนี้ เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ในปีที่ไทยเป็นประธานอาเซียน

ดร. เตช บุนนาค

ประธานกรรมการที่ปรึกษา ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

อาจารย์พนิตพันธุ์แปลคำว่า resilience ว่า “ยืดหยุ่นตั้งมั่น” ซึ่งก็แปลได้ดีมาก แต่คำทางการของราชการ ไทยใช้คำว่า “พลาณุภาพ” ในช่วง 6 เดือนก่อนจะมีการประชุมสุดยอดที่บาหลี มีการประชุมเตรียมการอยู่หลาย ครั้ง หัวหน้าคณะผู้แทนไทยในขณะนั้นคือ ท่านแผน วรณเมธี ร่างแถลงการณ์ที่บาหลีเป็นร่างที่อินโดนีเซียร่างขึ้น มีคำว่า resilience ด้วย คณะผู้แทนไทยจึงถามว่า คำนี้มีความหมายว่าอย่างไร ฝ่ายอินโดนีเซียตอบว่าเหมือนกับ ยาง มีความยืดหยุ่น ตรงกันกับคำแปลของอาจารย์พนิตพันธุ์ เมื่อคณะผู้แทนไทยเดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ ก็ไม่รู้ จะแปลอย่างไร มีผู้เสนอคำว่า “พลังแต่งตั้ง” สุดท้ายคำแปลออกมาเป็นคำว่า “พลาณุภาพ” ที่จริงคำว่า resilience มาจากภาษาอินโดนีเซียว่า ketahanan มาจากรากศัพท์คือคำว่า tahan ที่แปลว่า “ทน” อาเซียนจะอยู่ได้อย่างไร ก็ต้องมีความคงทน มีความยืดหยุ่น

วันนี้เราพูดถึงถึง ASEAN's First Decade และพูดถึง ASEAN's Next Decade ซึ่งก็เริ่มต้นได้อย่างทราบดีมาก มีเหตุการณ์ทางการเมืองที่เมียนมา ฉากทัศน์ที่เลวร้ายที่สุด เราได้คิดกันหรือไม่ว่า เมียนมาอาจแตกแยกเป็นส่วน ๆ แบบยูโกสลาเวียก็ได้ ก็คือ มีพม่าเอง มีรัฐยะไข่ มีรัฐเกิดใหม่ที่น่าจะชื่อว่า สหรัฐฉาน ทางตอนใต้ ก็อาจมีรัฐกะเหรี่ยงหรือรัฐมอญ โอกาสเกิดขึ้นนั้นมีมาก ยูโกสลาเวียก็ล่มสลายไปแล้ว

คุณอุศนา พิรานนท์

นับตั้งแต่เดือนตุลาคมที่เป็นการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งล่าสุด มีการเปลี่ยนแปลงในท่าทีของกัมพูชาอย่างเห็นได้ชัด นายกรัฐมนตรีกัมพูชาว่าในที่ประชุมสุดยอดอาเซียนว่า เนื่องจากเมียนมาไม่ได้มีการปฏิบัติตามหลักฉันทมติ 5 ข้อ ในปีหน้าที่กัมพูชาจะเป็นประธานอาเซียนก็คงจะไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากยึดถือแนวปฏิบัติของการประชุมสุดยอดในปีนี้ คือการที่ประธานอาเซียนส่งหนังสือเชิญผู้แทนที่ไม่ใช่ระดับการเมืองเข้าร่วมการประชุม นายกรัฐมนตรีกัมพูชาว่าชัดเจน ไม่ใช่ว่าอาเซียนทอดทิ้งเมียนมา แต่เป็นการตัดสินใจของเมียนมาเองที่จะละทิ้งสิทธิที่จะเข้าร่วมประชุม

เมื่อรัฐมนตรีต่างประเทศเมียนมาเดินทางเยือนกัมพูชาก็มีข่าวออกมาว่า ท่าทีกัมพูชาเริ่มเปลี่ยนไปคือมองเมียนมาเป็นครอบครัวอาเซียนและจำเป็นที่จะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเมียนมา ในแง่นโยบาย อาจมีผู้พากษ์วิจารณ์ว่าเมื่อเมียนมาไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงก็ควรมีมาตรการบางอย่าง แต่ในช่วงที่ผ่านมา กัมพูชาก็อาจจะตระหนักว่า การกดดันเมียนมานั้นไม่เป็นคุณ เนื่องจากสถานการณ์กลับรุนแรงขึ้น และท้ายที่สุด ผู้ได้รับผลกระทบก็คือประชาชนเมียนมา ต้องขอขอบคุณสภาทนายความไทยที่สนับสนุนกระทรวงการต่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่เมียนมา ในมุมมองของไทยและอาเซียน หัวใจของการช่วยเหลือคือการช่วยประชาชนเมียนมาให้ปลอดภัยจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และช่วยให้ดำรงชีวิตผ่านช่วงเวลาที่ยากที่สุดนี้ไปได้ ทางเลือกมีไม่มากนัก นี่อาจเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการสร้างความไว้วางใจและแสดงให้เห็นความจริงใจของอาเซียนและไทย ที่มีได้ต้องการแทรกแซงกิจการภายในของเมียนมา กัมพูชาเองก็คงตระหนักว่า หากเริ่มต้นการดำรงตำแหน่งประธานอาเซียนบนความขัดแย้งระหว่างกัน ท้ายที่สุด ประธานอาเซียนก็ไม่สามารถปฏิบัติตามอาณัติที่ได้รับมาได้ การแสดงท่าทีที่เป็นมิตรหรือพร้อมเจรจาอาจเป็นหนทางที่เหมาะสมที่สุด

เอกอัครราชทูตกิตติ วะสินนท์

รองประธานคณะกรรมการการต่างประเทศ วุฒิสภา

ผมสนใจคำว่า “slow but steady” ที่ท่านทูตฐานุกรเขียนไว้ในหนังสือ ผมนึกถึงช่วงที่เป็นอธิบดีกักกัน ความคิดลักษณะนี้ในการอ้างเหตุผลว่าทำไมอาเซียนจึงค่อยเป็นค่อยไป แต่เมื่อผมออกมาอยู่ข้างนอกแล้ว ก็ไม่มั่นใจนักว่าความคิดนี้จะกลายเป็นเพียงข้ออ้างหรือไม่ ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 178 กฎหมายอาเซียนจะต้องเข้าสภาขณะนี้ก็เริ่มทยอยเข้ามา มีเรื่อง Mutual Recognition Agreements (MRAs) ความตกลงเรื่องวิชาชีพ แต่เมื่อ

พิจารณาสาระภายในแล้ว จะเห็นว่ายังเป็นการ “ไล่ตาม” แผนงานจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจ เมื่อเดือนตุลาคม มี protocol ด้านการเงินการธนาคารซึ่งดีมากเข้ามา แต่มีผู้ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติตามที่ protocol นี้ระบุได้ทำไปหมดแล้ว ในที่สุดแล้ว ผมเองก็ไม่แน่ใจกว่า slow but steady นั้นเพียงพอหรือไม่ หรืออาจต้องให้มี external shock ดังที่อาจารย์พนิตพันธุ์เสนอ ผมคิดว่า Mekong Institute เองก็อาจมีบทบาทในการเป็น back office ให้กรอบความร่วมมือ ACMECS ได้ อาจเป็นการ “ระเบิดจากภายใน” ตามหลักการทรงงานของรัชกาลที่ 9 โดยมีปัจจัยภายนอกเข้ามา สิ่งเหล่านี้ควรสร้างให้มากขึ้น

มีเกร็ดเล็กน้อยสมัยผมเป็นอธิบดี ซึ่งปลัดกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นคือท่านเดช บุญนาค ผมมีโอกาสติดตามเข้าร่วมการประชุมที่ลอมบอก อินโดนีเซีย ท่านเป็นผู้แทนไทยในการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโส (SOM) และเป็นคนหนึ่งที่จะมีบทบาทในการสร้าง ASEAN Charter และเปลี่ยน c ของ community จากตัวเล็กให้เป็นตัวใหญ่ ผมคิดว่า Community กับ Integration อาจไปด้วยกัน อาเซียนใช้คำว่า single market (ตลาดเดียว) กับ production base (ฐานการผลิต) เช่นเดียวกับสหภาพยุโรป แต่ในความเป็นจริง ความเป็นตลาดเดียวของอาเซียนก็แตกต่างจากสหภาพยุโรปอย่างมาก ในการพัฒนาสู่การเป็นประชาคม อาเซียนยังช้ากว่าสหภาพยุโรปอยู่มาก สำหรับ ASEAN's Next Decade ที่อธิบดีกรมอาเซียนกล่าวถึง 3 คำหลัก (Agility Rationality Practicality) ผมยังเป็นห่วงว่า ไทยพร้อมหรือไม่ ดูอย่างกรณีเมียนมา ไทยทำตาม 3 คำหลักนี้หรือไม่ก็ไม่แน่ใจ ผมคิดว่า ต้อง “ระเบิดจากภายใน” มากขึ้น ด้วยแรงกดดันจากภายนอก จะไป slow but steady อย่างนี้ คงไม่ทันการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ล. พินิตพันธุ์ บริพัตร

ขอเพิ่มเติมประเด็นจากท่านเดชเมื่อสักครู่นี้เรื่องฉากทัศน์ของเมียนมาที่แตกสลาย สิ่งสำคัญกว่าคือช่วงเวลา ก่อนเมียนมาจะแตกสลาย ผมคิดว่า กองทัพจะไม่ยอม เนื่องจากความเป็นรัฐเดี่ยวเป็นจิตวิญญาณของเมียนมา มาตั้งแต่ ค.ศ. 1948 แม้จะใช้คำว่า สาธารณรัฐแห่งสหภาพก็ตาม และพม่าส่วนกลางน่าจะเป็นคนที่อยู่จุดสูงสุดของสามเหลี่ยมอำนาจ ทั้งนี้ กองทัพไม่ได้มีขีดความสามารถที่จะจัดการกองกำลังชนกลุ่มน้อยได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่ก็ไม่ได้อ่อนกำลังในขนาดที่จะเพลี่ยงพล้ำในระยะเวลาอันใกล้ ภาพความขัดแย้งในเมียนมาจะเป็นเกมที่ยาว รัฐบาลคู่ขนานก็ใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย ในทางหนึ่ง คงจะสู้กับกองทัพเมียนมายาก ยิ่งกองทัพเพิ่มศักยภาพกองกำลังทางอากาศด้วยการใช้เครื่องบินโจมตีสร้างความเสียหาย จุดที่ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในอาเซียนมาคุยกันยิ่งแทบจะไม่มี และไทยจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบมากที่สุด นี่อาจจะเรียกว่า regional shock ได้แล้ว มีทั้งสถานการณ์ทางการเมืองและสถานการณ์โรคระบาดที่รุนแรง

ในประเด็นเมียนมา ผมสนับสนุนการมอบความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม ซึ่งคงไม่มีใครทำหน้าทีนี้ได้ดีกว่าประเทศไทย แต่ผู้ติดตามเรื่องนี้ก็ยังมีความหวังว่า รัฐบาลไทยหรืออาเซียนจะมีจุดยืนที่ชัดเจนและเข้มแข็งว่าอะไรคือเป้าหมาย เห็นด้วยกับความพยายามของอาเซียนในการหารือกับรัฐบาลหรือกองทัพ เท่าที่เคยรับทราบมาคือ กองทัพเมียนมาก็มีความตึงตังพอสมควร ยึดมั่นว่าสิ่งที่ดำเนินอยู่มีเหตุผลบางประการ การใช้ไม้แข็งกับกองทัพ

ก็อาจกลายเป็นแรงต้าน นี่เป็น dilemmas สำหรับประเทศไทย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ไทยจะไม่สามารถยืนยันได้ว่าอะไรถูกหรืออะไรผิด กลไกทางการทูตที่หลากหลายเหมือนที่คุณสุริยันเสนออาจเป็นทางเลือก กลไกอนุภูมิภาคอาจช่วยได้ กรอบ CLMV อาจช่วยได้ อาจนำโจทย์ของมาเลเซีย สิงคโปร์ และมหาอำนาจออก หรือทดลองใช้กลไกของ AICHR (ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights) เพื่อรับฟังผู้ได้รับผลกระทบอย่างแท้จริง ภูมิภาคนี้มีความหลากหลาย หากอาเซียนสามารถเปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างรอบด้านได้ อาเซียนก็ควรพิจารณาดำเนินการ

ดร. อนุสรณ์ ชินวรรณโณ

ขอขอบคุณวิทยากรทั้งสามท่านที่ได้ให้ความรู้และความเห็นที่เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้ที่อยู่ในฝ่ายกำหนดนโยบายอาจนำไปพิจารณาต่อไป

ภาคผนวก ก

แนะนำวิทยากร

ดร. ฐาณกร พานิช

ดร. ฐาณกร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจาก Pennsylvania State University ประเทศสหรัฐอเมริกา เคยดำรงตำแหน่งรองปลัดกระทรวงการต่างประเทศและเอกอัครราชทูตไทยประจำศรีลังกา นอร์เวย์ สิงคโปร์ และโปแลนด์ ปัจจุบัน ดร. ฐาณกร ดำรงตำแหน่งรองประธานสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ล. พินิตพันธุ์ บริพัตร

ม.ล. พินิตพันธุ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาและเมียนมา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกจาก Northern Illinois University ประเทศสหรัฐอเมริกา ปัจจุบัน ม.ล. พินิตพันธุ์ ดำรงตำแหน่งรองคณบดี ฝ่ายวิชาการ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้ประสานงานร่วมของโครงการจับตาอาเซียน (ASEAN Watch)

รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์

ดร. ศุภมิตร เป็นรองศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีผลงานวิชาการและงานวิจัยเผยแพร่ในรูปแบบหนังสือและบทความด้านทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองและการต่างประเทศของไทย และเป็นผู้เขียนบทความประจำของหนังสือพิมพ์โพสทูเดย์และ The 101.World

คุณสุริยัน วิจิตรเลขการ

คุณสุริยันเป็นผู้อำนวยการสถาบันความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขง (Mekong Institute) ก่อนหน้านี้ มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการพัฒนากับองค์กรในระดับระหว่างประเทศหลายหน่วยงาน เคยเป็นผู้อำนวยการโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดภาวะโลกร้อนจากการทำนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของเยอรมนี (GIZ) และหัวหน้าฝ่ายที่สำนักเลขาธิการอาเซียน ณ กรุงเทพมหานคร

คุณอุศณา พิรานนท์

คุณอุศณาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ และอนุกรรมการพิจารณาและติดตามความร่วมมือในกรอบอาเซียนและความร่วมมือระดับภูมิภาค วุฒิสภา

**Book Launch &
Discussion**

**ASEAN'S
FIRST
DECADE**

Thakur Phanit

**ASEAN'S
FIRST
DECADE**

Thakur Phanit, Author
Supamit Pitipat, Reviewer

**ASEAN'S
NEXT
DECADE**

Usana Berananda
M.L. Pinitbhand Paribatra
Suriyan Vichitlekarn
Anuson Chinvano, Moderator

Co-hosted by

**ASEAN Association – Thailand and
International Studies Center**

Wednesday, 8 December 2021, 9.30 – 12.30 hrs.
Bangkok Marriott Hotel The Surawongse
(by invitation only)

Premiere on

Thursday, 9 December 2021, 19.00 hrs.

Facebook: International Studies Center

ภาพถ่ายจากการสัมมนา

ดร. จิตริยา ปิ่นทอง นายกสมาคมอาเซียน-ประเทศไทย กล่าวเปิดการสัมมนา

ดร. รุณกร พานิช กล่าวแนะนำหนังสือ ASEAN's First Decade

รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์ วิจารณ์หนังสือ

วิทยากรในช่วงเสวนา ASEAN's Next Decade

(จากซ้ายไปขวา) คุณสุริยัน วิจิตรเลขการ คุณอุศณา พิรานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ล. พินิตพันธุ์ บริพัตร

บรรยายภาคในงานสัมมนา

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (International Studies Center – ISC) จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนเมษายน 2530 โดย พลอากาศเอก สิทธิ เสวตศิลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านวิชาการ ต่างๆ เช่น การบรรยายและสัมมนา การระดมสมองระหว่างข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศและหน่วยราชการ ต่าง ๆ กับนักวิชาการภาคเอกชน สื่อมวลชน และผู้แทนภาคประชาสังคม รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับ สถาบันวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ อย่างไรก็ดี ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศได้ยุติการปฏิบัติงานไประยะ หนึ่ง และงานบางส่วนได้มอบให้หน่วยงานอื่นภายใต้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการแทน

โดยที่ในปัจจุบัน สถานการณ์โลกและภูมิภาคได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ กระทรวงการต่างประเทศ จึงรื้อฟื้นศูนย์ศึกษาการต่างประเทศขึ้นใหม่เมื่อเดือนสิงหาคม 2562 เพื่อส่งเสริมการศึกษาและวิเคราะห์ประเด็น ปัญหาและนโยบายด้านการต่างประเทศในมิติต่าง ๆ อาทิ การเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศและองค์การระดับภูมิภาค รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ด้านการ ทูตและการต่างประเทศ ตลอดจนทำหน้าที่เชื่อมต่อกับ “ชุมชนด้านการต่างประเทศ” ทั้งในและต่างประเทศ

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ จัดพิมพ์เอกสารในชุด Seminar Report เพื่อบันทึกเนื้อหาจากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสัมมนา การหารือระดมสมอง การเปิดตัวหนังสือ ฯลฯ ที่จัดโดยศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

เอกสารในชุด Seminar Report ของศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

บันทึกการสัมมนา

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ กับ การต่างประเทศ และการเมืองไทยร่วมสมัย

ISBN 978-616-341-094-8

บันทึกการสัมมนา

การต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1932 – 1946

ISBN 978-616-341-093-1

Seminar Report

Book Launch and Discussion | Rivers of Iron: Railroads and Chinese Power in Southeast Asia

by David M. Lampton, Selina Ho and Cheng-Chwee Kuik (Authors)

ISBN 978-616-341-109-9

บันทึกการสัมมนา

การต่างประเทศของไทยในทศวรรษ 2020

ISBN 978-616-341-111-2

บันทึกการสัมมนา

ไทยกับสหประชาชาติ: 75 ปี แห่งความร่วมมือ

ISBN 978-616-341-113-6

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ

Thai Diplomacy: In Conversation with Tej Bunnag

ISBN 978-616-341-117-4

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ ASEAN's First Decade

และการเสวนาเรื่อง ASEAN's Next Decade

ISBN 978-616-341-120-4

INTERNATIONAL STUDIES CENTER (ISC)

The Government Complex (Building B, 8th Floor),
Chaengwatthana Road, Bangkok 10210, Thailand

email: isc@mfa.go.th

website: isc.mfa.go.th